

MODRA PLETIVA

Leto II

1930/31

Štev. 5

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta številka 3. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 5. številke:

(April)

Pero Pajk: Knjiga in čitatelj.

Miško Kranjec: Za en večer.

Jože Kranjc: Lenica.

Štefan Zweig: Dogodek z ženevskega jezera.

Giovanni Papini: Štirje obiski.

Poročila.

Razno

Iz založbe in uredništva.

KNJIGA IN ČITATELJ

PERO PAJK

Beseda, ki z njo človek izraža in sporoča, kar vidi, kar ve in kar čuti, nepovratno izzveni, komaj je izpregovorjena. Omejena je kot vsa druga najprvotnejša izrazila in občila ne samo po času, ampak tudi po kraju, saj jo je mogoče dojeti le v neposredni okolici govorečega. Dejansko trajanje, torej časovna razsežnost, in dejanska razširitev med človeštvom, torej krajevna razsežnost besede sta bili dolgo časa odvisni le od tiste nezanesljive in nestanovitne človeške sposobnosti, ki jo imenujemo spomin. Zato je dobil izum pisave, ki ga je po tisočletjih dopolnil izum tiska, silen pomen. Smisel in duh besede je dobil poleg svojega trenutnega zvočnega telesa, ki ga je dotlej edino sporočalo, še svoje trajno vidno telo v znamenjih in črkah. Mimo zmožnosti spominjanja, dotedaj edine zakladnice človeškega duha, kolikor se ta izraža v besedah, so začeli zavzemati zmeraj večjo važnost pisani spomeniki; med njimi so kmalu postali najimenoitnejši knjige.

Vsak izum ima svojo senčno, da, pogubno stran, in glede pomena knjige se že iz najstarejših časov dvigajo težka vprašanja. Vrednost in ne vrednost knjige sloni na vrednosti in ne vrednosti človeških tvorb sploh. Vse delo človeškega duha se deli v delo večne vrednosti in večne ne vrednosti. Zdi se pa, da usoda ravna slepo in krivično enako z enim in z drugimi, da ne pozna razlike med dobrim in slabim. Dopušča, da izginejo iz človeške zavesti pomembna in nepomembna dela, drugič spet oboje ohrani. Eno zlo je, da so dobre in slabe knjige, drugo, da so dobri in slabi čitatelji.

Čitanje je navidez silno preprosta stvar, in vendar je razlika med čitatelji in čitatelji. Če že izpočetka izločimo vse, ki najdejo pot do knjige le iz dobičkarstva, le zaradi osebne koristi, se cepijo pota čitateljev tam, kjer vprašujemo čemu, iz kake potrebe in iz kakega namena bero knjigo. So ljudje — teh je pač večina — ki sežejo po knjigi le tedaj, kadar bi se radi raztresli in ne vedo, kako bi drugače prebili čas. Knjiga jim je le sredstvo za površno zabavo, eno razvedrilo med drugimi, po vsej priliki ljubšimi, prijetnejšimi razvedrili. Res, tudi marsikdo drugi se kdaj pa kdaj poloti takega štiva — važno je, ali stori le mimogrede ali pa je to njegov edini prostovoljni odnos do knjige. Takim površnim potrebam seveda ugodijo le knjige plitkega duha, in nje čitatelj je vse prej kot čitatelj po naši zamisli.

Prav tako ne moremo šteti med prave čitatelje ljudi, ki so čitatelji iz kakršnekoli ničemurnosti (razen tedaj, kadar je ničemurnost le postranski nagib poleg drugih globljih). Nekateri bero slavna dela le zato, da lahko rečejo, da so jih brali in da jih poznajo, in se bavijo s kulturo, ker se boje blamaže. Ob globokih knjigah seveda ne najdejo užitka, zehajo in se dolgočasijo, dasi tega ne priznavajo. V dnu zavidajo ljudi, ki se predajajo plehkemu štivu, kjer bi tudi sami našli ugodje. Ničemurni čitatelji odličnih knjig so torej nujno hinavski in stoje celo pod čitatelji plehkkih knjig. Zakaj ti so sicer malo, a so to, za kar se kažejo, onih pa je

sama laž, hinavščina in strahopetnost. Nič boljši med njimi niso čitatelji, ki bero iz ničemurne radovednosti. Njih nagib ni resnična žeja po spoznanju in lepoti, saj se zadovolje z bolj obsežnim kot globokim znanjem, torej — kot vsi ničemurni — z v i d e z o m in ne potrebujejo resnice. Tudi vsevedež ni pravi čitatelj.

Pravi čitatelj, čitatelj v plemenitem pomenu, ne išče v lepi knjigi, v romanu, noveli, antologiji, eseju, filozofskem delu kakršnegakoli videza, ampak stremi po resnični izobrazbi. Taka izobrazba pomeni stopnjevanje, ne samo stopnjevanje posameznih zmožnosti, ampak stopnjevanje vse osebnosti. Smer prave izobrazbe je duhovna obogatitev in duhovno očiščenje, je dvig in dojetje skrivnostnega v sebi in izven sebe. Čitatelj te vrste je vselej na cilju in vendar vselej na poti do izpopolnitve. Ob štivu je tu potrebna skrajna z b r a n o s t, ki naj vede ob knjigi v najvišjo u b r a n o s t bitja, da se človeku v njej razodene vse doživetje citane knjige, preko njega pa slutnja vseh duhovnih globin in daljin.

Na ta način čitatelj ustvarja knjigam življenjsko vzdušje in lahko reče, da občuje in se pogovarja s pisateljem. Do takega živega odnosa s knjigo pride le, kdor je zanj rojen, in še ta ne vselej brez težkih izkušenj. Nihče ne najde bogastva v knjigi, ako ni sam bogat, ne zasluži globin, ako jih ni v njem. Zakaj za vse duhovno območje človeka veljajo evangeljske besede: »Kdor ima, se mu bo dalo, in preobilno bo imel, kdor pa nima, se mu bo odvzelo še to, kar ima (Mat. 13, 12.)«.

Ne samo ustvarjajoči duhovi, tudi duhovi, ki so samo sprejemljivi za ustvaritve, so med človeštvom v manjših. Knjige imajo pogosto mnogo občinstva, malokdaj imajo veliko občestvo. Vsaka doba rodi res neorazmerno manj ustvarjajočih duhov kot duhov, ki le pasivno sprejemajo. To je razvidno samo po sebi: vsak ustvarjajoči je za stvaritve drugih sprejemljiv, ni pa vsak sprejemljivi duh obenem stvariteljski. Toda v stoletjih in tisočletjih, odkar snuje človeški duh pod vidikom večnosti, se je uresničilo in v književnih spomenikih ohranilo toliko neminljivih ustvaritev, da bo sčasoma — če že ni doslej — občestvo stvariteljskih duhov, živelih v spominu človeštva, večje od občestva izbranih duhov vsake dobe, ki se poglobljajo v njih dela. Dasi pravi čitatelji čitajo običajno dela več pisateljev kot enega samega, se lahko zgodi, da posamezni veliki duhovi zatonejo vsaj začasno v pozabo, kot so za zmeraj zatonili v pozabo veliki duhovi, katerih delom ni bilo usojeno, da bi se ohranila do nas. In vendar se mi zdi, da krivičnost v duhovnem ni mogoča. Nekje v nas živi prepričanje, da nobena velika beseda ne izgine docela. Kdor pa se poglobi v eno izmed velikih del človeškega duha in dojame njih skrivnost, dojame v tej skrivnosti globino vsega duhovno pomembnega.

ZA EN VEČER

MIŠKO KRANJEC

Tinko Petek se je vračal v svojo rodno vas. Zdaj po štirih letih. — Bog ve, kako se je medtem svet spremenil. V štirih letih se marsikaj lahko spremeni, celo človek.

Za svoj povratek ni imel ravno posebnega vzroka. Prav za prav niti sam ni vedel, zakaj se vrača, ker ni imel nikoli namena, da bi šel prav

tedaj. Nasprotno, še pred nedavnim je pisal poročeni sestri, da se šele v jeseni vrne. Dotedaj bo delal. Poleti se dobro zasluži. No, in v jesen se vrne in tedaj opravi — tisto. Da je sicer zdrav in da želi vsem vesele velikonočne praznike, je pisal; če so njeni otroci zdravi; na otroke naj le pazi; če je že pomlad; in kako je — no — s Katiko! Sestra mu je pisala štiri strani in lepo. Da se pomlad že pozna, črešnja pred hišo čudovito cvetě. Štrki so se že vrnili in lastavice. Hupkači in kukavice. Cvetja je vse polno in trate so zelene. No, tudi s Katiko Čehakovo je vse dobro, hvala Bogu.

Tinko Petek je služil v mestu — v velikem mlinu, ker je bil prej doma mlinar na Muri. Štiri leta so minila. Zdaj se je peto začelo, na jesen pa se je mislil vrniti in se potem — oženiti. Saj je šel s tem namenom v tujino. V svetu nekaj zasluži in se potem lahko oženi. Kako pa sicer, na — prazno? Kje te pa sprejmejo za zeta in kaj bodo samo z zetom? To je Tinko počasi dognal in mu je bilo razumljivo, da mu je stari Čehak prepovedal hoditi za dekletom.

»No, starega se lahko omeči,« si je dejal Tinko. »Pokazati mu je treba denar. Tako pod nos mu ga pokaži, ni vrag, da ga ne bi omamil. Glavno je, če ga ima Katika rada. In to, hvala bodi Bogu, je v redu.«

Zato Tinko ni bil prav nič žalosten, ko je odhajal v svet. Celo rožo si je zataknil za klobuk in je zavriskal. Čemu bi tudi bil žalosten? Leta so tako: malo zamižiš in jih ni.

Potem je bila štirikrat pomlad in poletje, bila je štirikrat jesen in zima. Šlo je cvetje in pesem ptic, komaj rahlo je povabilo Tinka, on se je pa samo nasmehnil. Misel je bila zapeljiva, zvalila ga ni. Zamižati moraš, štiri leta preidejo kot trenutek, ki človek ne ve zanj.

Življenje je bilo enostavno in se ga je Tinko že prvi dan privadil. Enakomerno udarjanje stop, ropot in brnenje koles, včasih samo klic tega ali onega, oster in presekan:

»Ha—hoo—«

»Ila—hoo—«

»Jermen na malem kolesu je padel!«

»Kaaj—?«

»Jermen —!«

»Joo—«

Opoldne pesem sirene. Po obedu so za trenutek posedli pred tovarno s cigaretami v ustih. Tomo — Hrvat — je pripovedoval. Kakor je nanoslo, izbirčen ni bil. Tinka je bilo v začetku sram. »Bog ve, kaj je doživel, da tako pripoveduje.« Pozneje pa se je smejal temu, mislil pa je na Katiko. »Tomo lahko pripoveduje take stvari, ker ga nihče ne čaka, ker je brezdomec. Živi, kakor nanese. Vsak teden ima drugo deklo in ker ne ve, kaj je to, če imaš takole svoj dom.« Tinko pa se bo vrnil, ker ga doma čaka ona. Za tri leta — za dve, — za eno; ne, samo do jeseni še. »Do jeseni še nekaj prislužim, nato se tako tiho vrnem, da nihče ne bo vedel. Na večer. — Stopi pod njeno okno in potrka. —

»Katika!« Mislila bo pač, da sanja in jo kdo v sanjah kliče.

»Katika!« Stopila bo k oknu in bo odprla.

»Jezus, Tinko, kaj si ti?«

»Jaz sem, Katika!« se bo smehljajal.

Tako je teklo življenje in se ni niti za trenutek ustavilo. Komaj, da se je porodila misel med enakomernim udarjanjem stop in med ropotom

strojev. Pa kakor se je porodila, je zamrla. Štiri leta se ni mogla dvigniti, da bi vsaj za trenutek ustavila to enakomerno monotonost, to življenje. Morda jo je prinesla pomlad, mogoče jesen, pa je bila preslabotna. Štiri leta je treba preživeti — kot trenutek; ob njih je misel: treba je ustvariti dom in sploh vse. Daleč čaka ona, da se vrne Tinko. Štiri leta so le malo ob tem. Zamžiš; ko odpreš oči, je šla mimo štirikrat pomlad. Peta bo lepa, za to edino je treba pozabiti štiri druge.

Prišla je četrta pomlad in skoraj bi že tudi minila. Do jeseni ni dolgo. Potem se dvigne in pojde. Če pomislimo, da so dozdej minila štiri leta, ti meseci niso v primeri z njimi nič. Človek bi stegnil roko in bi dotipal tisti trenutek. Komaj za seženj je daleč.

Tista pomlad je prišla tiho in Tinko se je komaj spomnil na njo. Spomnil se je samo, ker je pisal domov za praznike in njej. Tinko je komaj pomislil, da je doma zdaj polno cvetja, da je pesem po logéh. Ko je na to pomislil, se je samo nasmehnil. To je seveda lepo, toda počakati je treba do jeseni, tudi jesen bo lepa; pa saj bo drugo leto tudi pomlad. Kdo bi mislil na take stvari!

Zato je bilo Tinku samemu nerazumljivo, kako se je moglo zgoditi. In vendar se je zgodilo... Misel je kakor greh, človek ne misli nanj, pa ga stori. Ko je prepozno, se šele zave. Tako se je Tinko nenadoma zavedal, da potuje, da se vrača na dom. Ko je teden dni prej pisal, da se vrne šele v jeseni, tedaj ni lagal. Takrat je v resnici tako mislil. In vendar danes že potuje — kako je to čudovito. Še predčerašnjim je poslušal tisto monotono udarjanje stop, tako brezmiselno, in danes se vrača. Ker je prišla misel in ga je zapeljala. Pa Tinko ni bil radi tega prav nič žalosten. Nasprotno, ko je stopil na domače polje, je bil vesel. Srečen, ker se je tako nenadoma zgodilo. Ona ne bo huda — nikakor, še vesela. Štiri leta! Moj Bog, to je vendar mnogo, zdaj šele to čuti...

Ko je tedaj stopil na tisto polje doma, tedaj je občutil vse tisto, na kar ni mislil ves čas niti za trenutek. Takrat je vedel: štirikrat je šla pomlad po teh poljih in on ni niti za hip pomislil na njo. Zdaj se je čutil, kako se je moglo to zgoditi. Pomlad gre... dvignejo se polja v razkošno zelenje, cvetje se razsiplje po travnikih, gozdovi so polni pesmi od jutra v večer in skoraj vso noč — in ti vendar ne misliš na vse to. Kako je mogoče pozabiti na tak trenutek — pozabiti na pomlad — poslušati enakomerno pesem stop in strojev, brez misli in brez čustva; stope udarjajo, stroji brne, presekanji ostri kriki, mehnični gibi rok, topi in tuji pogledi... Ko pa niso videli pomladi, solnca nad ravnino tako na večer. Tako bi živel vse življenje pri strojih in se ne bi niti za trenutek spomnil na polja, na dom, na cvetje — Otopiš po malem, umreš — in če se kdaj pozneje spomniš, si že preveč mrtev, preveč otopel, da bi se dvignil.

Zato je bil Tinko vesel, ko se je tiste nedeljo vračal po poljih, ker je bila pomlad okoli njega.

»Tako bi šla mimo mene in jaz niti ne bi pomislil na njo. In Katika bi morda pozabila name. Predolgo le ne more čakati.« Tri mesece mu že ni pisala. In zato se je bal. No, pa zdaj je že itak vse dobro. Lahko bi se pa do jeseni zgodilo. Res je, da mu je obljubila, da ga bo čakala. Toda štiri leta! Kako naj čaka tako dolgo, če bi jo vsak dan silili. Lahko ga ljubi, to je res, vendar se kljub temu poroči, ker njega ni od nikoder.

»Prav za prav je bolje, da nisem pisal. Tako potihem pridem, ko me nihče ne bo čakal. Šel bom po vasi; ko bom stopil pod okno, niti ne bo slutila. Okna bodo zagrjnena.« No, in potem bo vse lepo šlo naprej. Stopil bo pred njenega očeta in se bosta pogovorila. Oče bo že vedel, da je Tinko toliko in toliko prislužil in zato ne bo tako govoril z njim kakor nekoč. Ne, v roko mu bo segel in sedla bosta k mizi, da se dodobra pomenita. Kako je to vse enostavno. —

Jutri pa bo šel po polju, da bo videl cvetje, da bo videl pomlad. Pomlad ne bo prav nič drugačna, kakor je bila pred štirimi leti. Tako je: jutra so vsa v eni sami pesmi... Obstojiš na pragu doma in gledaš nebo. Iz Kelenčevega loga prihaja pesem: hupkač se krega s kukavico... grlica, golob na jesenu, slavci vdiljen ob meji... In če greš po ravnini — ena sama vesela misel, razkošna in nepojmljiva. Greš po poljih z rokami v žepih in žvižgaš, ker je preveč radosti.

Tako je šel Tinko po poljih, mimo gozda. Za gozdom se je skrivala vas. Nizke lesene kočice, tihe in boječe. Zdaj jih ni bilo videti izza drevja, ker je bil večer. Večer je lep, samo zarja še blebi nad poljem — tako zarja nad poljem v pomladni večer. — Žita diha in travnik s pesmijo murnov. Celo pesem žab je lepa, ker budi spomine. Spominov je toliko, da bi lahko hodil dva dni po polju, pa še ne bi vseh našel. Med njivami po Gosposkem, mimo marofa in jagnjedov ob njem, po Gornjem Logu do Vodovic, vse to je razmetana mladost. In kakor bi rad hitel, ne moreš, ker povsod srečuješ sebe.

In zato se je Tinko smehljaj, ker je takorekoč pobegnil, ker je prevaril samega sebe. Misel je prišla v skrajnem trenutku in on ni pomišljal... Rad bi vriskal, naj vedo ljudje, da se vrača. Ves ta svet je njegov — živel bo tu, ne bo več odhajal v svet. Dom bosta ustvarila s Katiko. Na pomlad bo oral in sadil, pozneje okopal; poleti bo kosil, najprej travo, nato žito. Vse to je lepo... kosiš v jutro, ko je še mrak, samo pesem ptic ne spi. Vse se bo spremenilo. Imela bosta dom. Nizek bo, pa vendar lep. Otroke bosta vzgajala lepo. Njim ne bo treba v svet. Malo polja bodo imeli, dve kravici, voz — Pelješ se po cesti in kadiš iz pipe. Ali pa sediš pozimi ob peči, lupiš seme in pripoveduješ: o svetu, kjer si preživel štiri leta —. Da, dom je treba ustvariti, srečo —. Ne zase, za otroke...

Gornji Log je kakor je bil. Na Žiškovem so sicer posekali tiste debele jelše, pa so že druge pognale. Gradica je le malo bolj zarastla. Vsekakor pa še zdaj tudi lovijo ribe v njej. Nekdo poje v dolnjem koncu vasi. Pesem prihaja samo kot odmev. No, zakaj ne bi pel? Jutri bo že tudi on pel. Ko pa je vesel in srečen. Srečo je treba ujeti. — Vse je kakor nekoč — in vendar so vmes štiri leta —.

Tudi vas je kakor nekdanj — hiše sanjajoče, okna, nekje jok otroka, deca se kričavo igra. — Ko je šel med temi hišami, ga je prijelo, da bi zavriskal, — da bi vedeli ljudje, da bi slišala ona in bi okno odprla. Pa ne sme vedeti; preseneti jo, začudila se bo, ker ni niti malo čakala.

Ob gostilni pa je za hip obstal. Notri je bila muzika in pesem. Nato ga je nekdo spoznal in ga je v sobo potegnil. Ni hotel, moral bi vendar najprej k njej. Sicer pa, saj bo takoj šel. Popije kozarec in seže prijateljem v roko. — Pove jim, da se na večer vrne. —

Vstopil je in ko se je razgledal, je zapazil, da za mizo sedi — ona, da ga gleda nerazumevajoče. Hotel je stopiti k njej, že je nameril korak,

pa se je ustavil. Katika vendar ni bila sama. Ob njej je nekdo sedel in jo držal okoli pasu.

Tinko je spustil kozarec na tla, da je zažvenketal; nato se je opotekel do mize in se sesedel.

»Katika —!«

No, pa saj to ni nič posebnega. Štiri leta so vmes, kako bi se naj drugače zgodilo. Tako je sklepal v ponedeljek zvečer Tinko, ko se je odpravljal na pot. To je popolnoma enostavno. Ti misliš, da je samo trenutek minil; ker si poslušal samo eno pesem: udarce stop in ropot strojev. Pa tu je bila med tem štrikrat pomlad, s cvetjem in s pesmijo.

Poslovil se je doma, obdaril lepo otroke in šel preko polja. Polja so bila kakor prej: cvetje je dehtelo in gozd je šumel. Vse je bilo kakor včeraj — in vendar je manjkalo nečesa. Vmes je bil samo en večer, samo ena noč, pa kakor da se je nekaj spremenilo. Ta noč je bila drugačna kakor so sicer noči. Bila je brez sanj in brez misli. Kljub temu ni bila tako grozna: vino in godba jo je ubila. Prav za prav je bilo dobro, da je šel pit, da je razbil skoraj vse kozarce in da so mu cigani igrali do jutra. Misel je treba ubiti, treba je ubiti sanje, kako bi sicer mogel zdaj tako trezno misliti. Zdaj je vendar miren, kakor da se ni nič zgodilo. Saj se ni. Samo sanj ni več. In zato Tinko ni bil nesrečen, ko je odhajal. Vse je bilo tako razumljivo in naravno, da drugače ni moglo biti. Samo on je napačno mislil, in v tem je vsa pomota. Če bi on na priliko bil pomislil, da je to nesmisel, če bi včeraj pomislil, da so vmes štiri leta, bi bil vedel, da je popolnoma naravno, da se je tako zgodilo. Pravično je treba misliti in sklepati, pa se ne varaš nikoli.

In zato Tinko ni bil prav nič žalosten in nesrečen. Počasi je šel preko polj. Polje je ostalo, cvetje prav tako. Svet se ni spremenil, samo sanje so splahnele.

Na koncu polja je obstal, dvignil je roko in se poslovil od njiv, od pomladi na tej ravnini.

Potem je pomislil: polje se ne bo spremenilo, kakor se zdaj ni v teh štirih letih. Cvetje ostane, žito bo valovilo v prvo poletje. Ptice bodo odhajale in se bodo s pomladjo vračale. Tudi pri ljudeh je tako: samo eni odhajajo in na njih mesto prihajajo drugi —.

Ko se je po štirih dneh oglasil v tvornici, je takoj dobil delo, ker še ni nihče drugi prišel. Prijatelji so ga zvečer spraševali. Odgovarjal je z zanimanjem in skoraj veselo, brez vsake bolesti ali razočaranja.

»Omožila se je,« je dejal Tomo. »Moja prva se je tudi tako. Še eno leto me ni čakala. No, potem je tako enostavno.« Nato mu je dal roko, Tinko se je skoraj začudil.

»Potem je res popolnoma naravno,« je sklepal. »Zato on včasih tako govori. Potemtakem bom tudi jaz čez nekaj časa svinjarije klatil.« Nato so prihajali in so ga spraševali. Vsak po svoje, in vendar so vsi hoteli isto zvedeti.

»Kako je doma?«

»Lepo.« —

»Pomlad je zdaj?«

»Pomlad, cvetje in pesem —.«

»Mater ne nimaš?«

»Ne.«

»Bratov? Sestre?«

»Sestro, poročena je.«

»In zdaj?«

»Tu bom ostal.« Leta bodo šla, niti opazil ne bo, vse bo tako enostavno, tako naravno.

Bil pa je vsekakor vesel tedaj:

»Pomlad sem pa le videl. Prav za prav me je klicala pomlad, klicala so me naša polja, naš dom me je vabil, — vse drugo je bilo samo poleg tega. Videl sem cvetje, polja, log, slišal sem pesem, — vredno je bilo za en večer, — to je le veliko. Življenje se je ustavilo za en sam trenutek, za en sam pozdrav pomladi —. Zdaj bo šlo mirno naprej.«

Potem je pomalem vse zamrlo, samo med enakomerno udarjanje stop, med ropot strojev in koles, se je prikradla včasih misel: zdaj je pri nas pomlad, cvetje in pesem —; zdaj je poletje in žito v vetru valovi —; jesen otresa listje jagnjedom —; zdaj je zima z eno samo mislijo —. Potem bo šlo vse od začetka —.

LENICA

JOŽE KRANJC

V razredu so bile skoro že vse zbrane. Dopovedovale so si to ali ono. O učenju, o redih pa o šolskih nalogah in o skrivnostih ljubezni, kakor je pač navada med šestnajst-, sedemnajst- in osemnajstletnimi dekleti. Včasih so se odprla vrata in je spet vstopila katera. Naglo je šla do obežalnika, si popravila lase in že začela pripovedovati kakšno stvar, ki se ji je zdela važna. Kričanje je udarjalo ob okna in vrata. Razlilo se je po hodnikih in odmevalo do sten, ko da življenje vpije s tisočermi glasovi.

Malo pred osmo je prišla Lenica. Ko je vstopila v šolsko sobo, je bilo njeno vedenje dokaj čudno. Do danes je prihajala vedno vesela, vedra in živahna, rada je govorila in se smejala, bila je takorekoč središče tega višjega razreda. To pot pa ji je glava klonila in njene črne oči so vsebovale toliko žalosti, da bi se človek ustrašil, če bi se globlje zatopil vanje. Majhna že tako, je bila videti še manjša. Niti nasmehnila se ni, ko je zaprla vrata za seboj in skoraj po prstih stopala do tretje klopi ob oknu. Videti je bilo, ko da se boji, da bi jo katera opazila in ogovorila. Ob svojem sedežu je za trenutek obstala. Vzdihnila je. Nato pa je s počasnimi kretnjami slačila površnik in ga vrgla kar čez klop. Naglo je sedla. Mimogrede si je popravila kodraste rumene lase, ki so ji padali na čelo in vrat, potem pa se je zagledala v okno, ko da hoče občudovati odpadajoče jesensko listje, raztrgane cunje oblakov in igro solnca, ki se je prikazovalo in spet izginjalo. Toda — Lenica ni gledala tega.

Mislila si je: — Kaj me briga ves ta lepi, ta grdi svet zunaj. Kaj me brigajo ščinkavci in ti umazani ljudje, ki hodijo tod mimo... in njene oči so gledale kakor da strme le v prosojno steklo, kjer ni ničesar jasnega.

Nekaj jo je zgrabilo v pljučih, tik ob srcu, ob vsaki najmanjši misli, kakor če človek preganja hud spomin, ki se venomer vrača in trga srce,

kjer raste vsa človeška žalost. Ustnice so ji drgetale in tudi trepalnice so se nekam hitro dvigale in padale, ko da hočejo zakriti vsak najmanjši utrip možganov.

Pred tablo so stale nekatere učence. Zrcalo so si na čuden način pribile na desko in sedaj so se vrstile druga za drugo, da se ogledajo.

Ena je venomer klicala:

— Petdeset par! Petindvajset za zrcalo, petindvajset za puder!

In bele roke so se stegovale. Odrajtovale so davek za lepoto. Segale so v lase in pršile rožnato moko po obrazu.

Črnelasa debeluška, tako že razvita, da je bila ko mlada mamica v razredu, se je nekaj časa vrtela po odru, se pačila in se norčevala, nenadoma pa je tlesnila z dlanmi in kriknila:

— Za božjo voljo, Lenica, ali se ti danes ne boš počesala?

Skočila je čez klop in se naslonila na drugo, tako, da je ležala na obeh klopih, dvigala je nogi, ko da se guglje, in si podprla obraz.

— Lenica . . ., je govorila dalje, kaj pa ti je danes? Tako molčeča!

In že so prisluhnile druge in se nabrale okrog tretje klopi. Morda jih je prignala radovednost. Morda sočutje, ki vzraste iz slutnje. Morda pa celo tista človeška privoščljivost, ki hodi pod krinko sočustvovanja. Zrle so vanjo in jo vsevprek spraševale:

— Povej, no, povej!

— Povej!

— Ali je spet bolezen?

Grbasta Katrica, ki skoro nikoli ni prišla do besede, premajhna je bila in prezabuhla v obraz, da bi jo človek poslušal, pa se je oglasila s tenkim glasom:

— Ali se je oče spet napil?

Toda Lenica ni odgovorila. Zamahnila je z roko, češ, pustite me vendar, kaj silite vame, ko se mi tako malo ljubi, ko sem tako daleč od vas. Kaj me motite v mojih mislih? Trdo je stiskala ustnice, grizla se je z majhnimi belimi zobmi, ko da z vso silo zadržuje jok.

Debeluška pa ni odnehala. Prekopnicila se je čez klop in se naslonila na okno poleg Lenice. Stegnila je roko, pobožala Lenico po laseh in z pretirano ljubeznivostjo zaprosila, pripogibajoč se v bokih:

— Tak bodi vendar odkrita, nu, povej, nu . . .! Kaj se ti je pripetilo?

Lenica je za spoznanje odkimala z glavo. Siloma je spravila smehljal na lice in se okrenila.

— Nič, nič . . ., je rekla, sama ne vem, kaj mi je.

Zadaj za klopmi so se zbrale nekatere. Poprijele so se, kakor fantje, okrog vratu, in začele sprva nalahno, pa čimdalje glasneje prepevati:

Rože je na vrtu plela,
pela je pesem glasno . . .

Gneča okrog Lenice se je nenadoma razredčila. Dekleta so hitele za klopi, da se pridružijo pevkam.

»Živo v lice zarudela,
ko je stopil on pred njo . . .«

je odmevalo v sobi.

Lenica je sedela ko mrtva ob oknu. Skrivaj se ji je utrnila prva solza. Potegnila je robček in si obrisala oči. V grlu jo je začelo dušiti.

V lobanji so ji vzrasle misli na misli. Čim bolj jih je odganjala, tem bolj živo so se pojavljale. Kakor da Lenica ne bi imela v svojih osemnajstih letih nobene moči več nad seboj.

» — a njega, njega ni — —
a njega, njega ni . . .«

so pela dekleta.

Lenica se je stresnila. Prebledela je in nenadoma zardela. Menda so ji šle pete besede do srca ali kaj.

E, morda pa je mislila na svojega fanta. Nu, saj je Tomo, medicinec, bil res čeden. Velik je bil in močan, kodrast v glavo; črne, zapeljive oči so vabile, se kregale in se smejale, da bi Lenica najrajša utonila v njih. Kje ga je spoznala? Na cesti. Ogovoril jo je. Pozneje jo je čakal kar pred šolo in jo spremljal do doma. Pa o ljubezni je govoril take lepe stvari!

— Ljubezen! je vzkriknilo v Lenici. Obe roki je pritisnila na grudi, mlada poganjka, ki sta skrivali toliko žalosti. Težak kamen ji je legel na srce . . .

» — A njega, njega ni,
a njega, njega ni . . .«

je prepevalo po sobi. Skoraj bi rekel, da so bile besede, ki so zvenele iz grl, kamnene. Da so tolkle ob Lenico, ji mašile ušesa, se zaletavale ob njene oči in ji silile v grlo. Ona je namreč začela hrkati, kakor oni, ki bi rad jokal, pa noče.

Nekega dne ji je namreč rekel Tomo, da jo hoče vso. To je bilo zadnji četrtek popoldne, ko sta šla na izprehod po Večni poti.

— Kako vso? je vprašala. — Ali nisem vsa tvoja?

Tomo jo je stisnil za roko in kar milo je gledal, ko je govoril tele besede:

— Star sem že, ne? Ljubim te z vso dušo, toda ljubiti te hočem tudi s telesom. S telesom . . ., je še enkrat dodal in jo prijel okrog života, da jo je skoro zbolelo . . .

— S telesom, s telesom . . ., je razmišljevala Lenica, ko sta zavila s ceste v stran in se vzpenjala v položni, zarasli breg. Vročje ji je postajalo takrat. Kri ji je udarjala, da je natanko slišala, kako ji razbija v sencih. Kaj ji ne bi? Ko pa jo je Tomo imel tako rad, da jo je venomer objemal in poljubljal. Solnce je prijazno sijalo skozi drevje. Vse je poskakovalo, kakor da praznuje gozdiček veliko noč. Kakor hitro se je premaknil list na drevesu, že je solnce, ki je bilo raztreseno po tleh, zaživel, ko da se premika . . . Vse to je videla Lenica . . . Tomo pa menda tega ni imel za mar. Stiskal jo je k sebi in jo opajal z besedami.

In potem?

In potem tudi ona ni videla ničesar več. Le njegove oči je gledala tik pred seboj, ki so gorele vanjo, tako čudno in motno . . . In njegov glas je čula, ki je pravil:

— Tvoj mož sem.

Ona ga je objela in dodala:

— Tvoja žena sem, kajne?

— Da, da . . ., je rekel in se dvignil . . ., pa pojdiva, mrak bo.

Res sta šla. In, glejte, Lenica ni opazila, da o mraku še govora ni, tako svetlo je bilo in lepo.

Tega se je menda spomnila Lenica sedaj. Oči so ji postajale rdeče. Pekle so jo. Kar nič več ni mogla ustavljati solz.

Zakaj?

Nič takega. Spomnila se je tudi, da jo je danes na mestu, kjer je običajno imela sestanke s Tomom, čakal nepoznan človek in ji izročil pismo s Tomovo pisavo.

Razgrnila je list:

— — Zbogom! Nočem ti biti v napoto. Srečna bodi! Motil sem se, ko sem mislil, da Te ljubim — — —

Seveda jo je to zadelo. Premlada je bila ni ni vedela, da mora, če se vzame natanko, medicinec iskati bogate neveste, ne pa take reve, zidarjeve hčere, kakor je bila Lenica. Ali ni dovolj, da ji je dal par dni ljubezni? Vesela naj bi bila, ne pa jokati...!

Podprla si je glavo in gledala skozi okno. Solza za solzo je izginjala v njen robček, ki ga je pritiskala na oči.

Tedaj pa je zazvonilo.

Brnenje zvona se je razlilo po vseh hodnikih.

Dekleta so planila k svojim sedežem. Zadevale so se druga ob drugo. Se smejala. Polagale knjige na klopi.

Knjige. Knjige.

Knjiga pri knjigi.

»Zgodovina starega veka.«

Nekatere so mirile:

— Pst!

— Pst, psst!

Druge so kričale za nalašč.

V zadnji klopi je ena zavriskala na ves glas; menda jo je soseda vščipnila.

Takrat pa so se naglo odprla vrata.

Profesor Držaj!

Suhljat, precej velik mož, je vstopil. Imel je navado, da si je venomer vihal redke rumene brke.

Tako je delal tudi sedaj, ko je obstal na pragu in se ozrl, kolikor mogoče mrzlo po sobi.

Zakašljal je, ne da bi se premaknil in je s starikavim, raskavim glasom dejal:

— Tako! Zvonilo je, ve pa še vedno vpijete, vriskate in razsajate!

Dvignil je roko in si popravil ščipalnik.

— Hm, je govoril dalje..., ste pač dobro pripravljene, kajne, ko ste tako dobre volje...

Zavihal si je brke in se s trdim korakom napotil k tabli. Vmes je kimal in godrnjal:

— Bomo videli, bomo videli.

Učenke so stale, ko ulite. Nekaterim so se tresle roke, druge so se komaj za spoznanje smehljale.

Profesorja Držaja se prav za prav niso preveč bale. Res da je bil včasih siten, kdo pa ni, toda bil je dober, če je le videl, da se brigajo za njegov predmet, v katerem je živel že dvajseto leto.

Najbolj čudna pa je bila vsekakor Lenica. Menda je bila res tako trdovratna ali pa ni vedela, kaj se godi. Kajti kar na vsem lepem je sedla in si podprla glavo.

Profesor Držaj je obstal pred mizo na odru, naslonil se je nanjo s rokami in pogledal po razredu. Jasno je, da je takoj opazil Lenico. Silno se je začudil.

Ena sedi!

Kljub vsemu ena sedi!

To je za nalašč.

Lenica Križnik. Gotovo, zadnjič je znala, sedaj pa kaže svojo upornost. Nazadnje pa je lahko bolna, hm, težava je z dekleti.

Držaj se je za hip razburil. Pa se je srečno premagal in z zamolklim glasom vprašal:

— Križnik, kaj pa vam je?

Lenica se je stresnila. Naglo je skočila kvišku in zmedeno pogledala h tabli. Ničesar ni odgovorila.

Držaj je gledal vanjo in čakal odgovora.

Noče odgovoriti.

Če ne odgovori — potem se bodo smejale njemu. Kaj takega!

Spet jo je ogovoril:

— Nu, kaj vam je?

Molk.

Učenke so se spogledale.

Nekaterim je vzrastel okrog ust prezirljiv, škodoželjen nasmeh. V predzadnji klopi je ena sunila s komolcem v sosedo.

O, Držaj je to videl!

Zato ni odnehal.

— Ali ste bolna? je spet dejal. Glas se mu je nekoliko tresel. Da bi vsaj rekla: Da, je mislil.

Lenica pa je trdo povedala:

— Ne!, ko da bi se bala, da bi profesor Držaj, kaj zaslutil. Gotovo sem vsa rdeča pod očmi, se je spomnila:

— Zakaj ste torej sedeli..., je zaslišala.

Še sama ni vedela, kdaj je vzkliknila s pretrganim čudno smešnim glasom:

— Kar tako!

— A? se je glasno začudil profesor Držaj. Taka je ta stvar, si je mislil, sama pokvarjenost povsod in uporništvo. Dodal je:

— Tako, tako, bomo videli.

Nato pa je naglo zapovedal:

— Sedite! in ves razred deklet je sedel na en mah. Nobeni pa še na misel ni prišlo, kako to, da je profesor pozabil na molitev.

Ko je Držaj odpiral miznico in razgrnil dnevnik pred seboj, si je dopovedoval: Seveda jo moram sprašati. Če zna, prav! Če ni pripravljena, hm..., in je zapisoval v prazni prostor:

Zgodovina.

Izpraševanje.

Nekam hitro se je podpisal.

Počasi je zapiral miznico.

Naslonil se je na sedež.

Segel je v žep.

— Notes! se je razlilo v vse možgane razreda.

Notes za rede.

V razredu je nastala popolna tišina.

V drugi klopi je neka glava počasi klonila za hrbet prednice. Zadaj se je ena pripognila, ko da nekaj išče, samo, da bi se skrila. Profesor Držaj se je skrivaj nasmehnil. Nato je jasno zaklical:

— Križnik!

Lenica se je dvignila. Zdelo se je, ko da se je začudila. Nekam omahovaje je šla mimo dveh klopi in prišla do table. Zmedeno je gledala.

Profesor Držaj se je obrnil k njej. Ogledoval jo je v obraz in nekaj mu ni bilo prav. Lenica je tako preplašeno gledala.

Nagovoril jo je:

— Kaj vam je danes, Križnik?

Lenica se je, kakor v začudenju, ozrla k njemu.

— Nič! je odgovorila kratko in odsekano.

Kdo bi si mislil, si je sam zase dejal Držaj, da je tako trmasta, kako se človek moti! Včasih je bila popolnoma drugačna. Ali sem že prestar, da bi razumel takole mladež?

— No, no..., je rekel glasno..., pa mi povejte nekaj o umetnosti starih Grkov.

In že je bil v svojem predmetu. Pred njim so vstajale silhuete Evripida, Homerja — —, kipi, drame, pesmi; vsa kultura, kakor jo je poznal, se je razgrnila pred njim. Videl je Atence, ki tekajo po ulicah, hite na igro, deklamirajo na trgih, opazil je Sokrata v ječi, ko pije strup, ves razcvit božanstvene kulture, ki jo je tako spoštoval, se je pojavil pred njegovimi duhovnimi očmi... Kar splahnela mu je jeza. Bil je v svojem domu. Kakor vrtnar je bil, ki se s pustih krajev vrne spet v svoj vrt, kjer pozna vsako reso.

O umetnosti starih Grkov je vedno rad govoril. Ko je bila ta ali ona učenka vprašana, se je razživel, ko je dobil odgovor, s katerim je bil zadovoljen. Spustil se je v razgovore, povedal skoro vse sam in tiste trenutke povsem pozabil na svoje križe in težave, ki jih je moral prenašati v zasebnem življenju.

Zato je tudi to pot nenadoma postal boljše volje. Obrnil se je spet k Lenici in ji prigovarjal:

— No, le povejte, karkoli vam je znano, povejte!

Počakal je in v duhu uganjeval, kaj mu bo najprej odgovorila in kako bo snov razpredal, da bodo ponovili vse, kar so se do sedaj naučili.

Lenica pa se je vedla, ko da je preslišala vprašanje. Njene oči so šle preko profesorja skozi okno in so se ustavljale na nebu, ki je bilo pokrito z oblaki.

Saj je bil zanjo ta dan vendar tako žalosten. Kaj, stari Grki! Njihova umetnost! Kaj ji je pomagalo vse to, ali ne?

Prav gotovo je vstal pred njo Tomo, ves lep in nežen. Stopil je k nji in ji položil roke okrog vratu. Svoj obraz je pritisnil k njenemu in jo gledal s svojimi črnimi očmi.

Ali pa je videla pismo njegovo. Razgrnil se je list in grde besede so se plazile po njenih očeh.

Morda je razmišljala, zakaj jo je zapodil od sebe, ko je vendar postala njegova žena. Prišlo ji je mogoče na misel, kako bo zvečer skrivala doma svojo žalost.

Oče in mati sta bila po ves dan zunaj. Oče je zidaril, mati je hodila v tovarno, že na pol jetična. V tobačni tvornici je dosti prahu.

Ali ji je morebiti prišlo na um, da jo je zapustil Tomo zavoljo revščine njenih staršev? Ne, tako misel bi Lenica takoj zapodila. Saj je Tomo tolikokrat rekel: Tvoja mati je svetnica, toliko se trudi zate.

Saj Tomo vendar ni iskal užitka. Rad jo je imel, tudi ona ni uživala takrat, še bolelo jo je...

Kaj bo ž njo?

Na okno se je zaletel metuljček. Rumena krila so veselo mahala mimo stekel, razposajena, polna življenja. Mimo njega pa je v vrtincih plesal orumenel kostanjev list, suh, izžet, mrtev.

Kdo ve, če tisti trenutek ni Lenica pomislila: Kaj je njej življenje! Kaj ves svet! Ljubljana, Večna pot! Lepi dnevi! Ko pa je bilo v njej vse prazno in pusto. Eno samo pismo je izpilo vso pijačo življenja!

Zgrabila se je za grudi in bilo ji je, ko da se ji stekleni prsti zasajajo naravnost v srce.

In tedaj je začula profesorjev glas, ki je bil prijazen, ki je bodril:

— No, no..., povejte o starih Grkih!

Zazdela se ji je, ko da je padla od nekod in da šele sedaj vidi, kje je.

Preplašeno je vprašala:

— Prosim?

Profesor se je silno začudil. Razmišljena je. Morda ni prav razumela, kaj hočem.

Raztolmačil je:

— Umetnost starih Grkov, Križnik. To povejte. Zadnjič smo govorili o tem.

In tedaj je nekaj planilo v Lenico. V trenutku je razumela vprašanje, ki se je razlilo v njene misli, jih trgalo in sekalo na drobne koščke.

— — Grki — Tomo — umetnost — mati — pismo — pismo — pismo

— Grki — —.

Vsa se je stresla in se v čudnem navalu povzpela. Vrgla je roki od sebe in kriknila z jokajočim glasom:

— Kaj me briga vse to!

In že je omahovala v klop.

Profesor Držaj je ostrmel.

Svoj živ dan se mu ni še kaj takega primerilo.

V razredu je nastal nemir.

Dekleta so se spogledovala.

Zadaj so se že hihitale.

Profesor Držaj je vstal. Stegnil je roko proti Lenici, ki je tiščala obraz med dlanmi, in je dejal:

— Križnik nisem pričakoval take nedostojnosti. O tem bomo govorili še kje drugje...

Besede so se mu trgale. Sedel je. Roka je odpirala miznico. Nagloma je bila odprta razrednica. Segel je po peresniku.

In tedaj je začul, kakor je nekaj padlo po tleh.

Skočil je kvišku. Pogledal:

Lenica je ležala na podu. Vsa bleda in potna je vzdihovala in govorila nerazumljive besede.

Učenke so se odlepile od sedežev.

Pohitele so k tretji klopi.

Nastala je gneča.

Komaj se je preril Držaj do nezavestnice.

Tam je obstal.

Ves razburjen je vprašal:

— Kaj vam je, Križnik?

Obrnil se je k ostalim in ukazal:

— Vode!

Nekaj jih je odhitelo na hodnik.

Držaj se je sklonil k Lenici in ji dvignil glavo.

Ona je imela zaprte oči in skozi zobe je, kakor v bolečini šepetala:

— Ne mara me!

Za spoznanje se je Držaj nasmehnil, ko se je oglasil:

— Ne, ne, Križnik! Kdo pravi, da vas ne maram. Saj ste mi vendar vse enake.

Toda tudi ta tolažba ni ozdravila Lenice. Postajala je čimdalje bolj bleda, vzdihovala je in potne srage so ji lepile lase na čelo.

Držaju ni kazalo drugega, ko da jo dvigne. Vzel jo je v svoje roke in jo oprezno odnesel skozi vrata na hodnik in od tam v stanovanje šolskega služe.

Dekleta so zastrmele. Pritajen šepet je nastal. Vse so bile prestrašene.

Na tretji klopi je ležala vsa mokra zgodovinska knjiga.

Kmalu nato je pozvonilo.

Premor. — — — — —

Čez nekaj dni je Lenica spet prišla v šolo. Nekoliko bleda je še bila in nekam sključila se je. Tudi kašljala je neprestano. Morda bo umrla za jetiko. Takrat bo rešena vsega, česar ji ni bilo treba. Če pa si opomore, pa bo gotovo še vesela, saj je življenje hudomušno in daje vsega na izobilje, dobrega in zla. Ha, ha!

DOGODEK Z ŽENEVSKEGA JEZERA

ŠTEFAN ZWEIG

V poletni noči l. 1918. na obali Ženevskega jezera, v bližini malega švicarskega mesta Villeneuve, je opazil ribič, ki je s svojim čolnom zaveslal na jezero, sredi vode neobičajen predmet. Ko je došel bliže, je spoznal nekak majhen splav, nalahno zložen iz brun. Gol mož ga je poskušal spraviti naprej, nespretno gibajoč z desko, ki jo je uporabljal za veslo. Ribič je strmeč zakrmaril tja, pomagal onemoglemu možu v svoj čoln, pokril njegovo goloto za silo z mrežami in poiskušal nato pričeti pogovor z njim, ki je od mraza drgetal in se plašno stiskal v kot čolna; odgovoril pa je v nekem tujem jeziku, katerega niti ena beseda ni bila podobna njegovemu. Rešitelj je kmalu opustil vsak nadaljnji trud, dvignil svoje mreže in s hitrimi udarci veslal proti bregu. V isti meri, kakor so se v zgodnjem svitu pričeli svetlikati obrisi obrežja, se je jasnilo tudi obličje golega moža: otroški smehljaj mu je zaigral okrog širokih ust, roka se mu je dvignila tja proti bregu ter je vedno znova vprašujoč, že napol z gotovostjo bebljal neko besedo, ki se je glasila kakor *R o s i j a* in ki je zvenela tem bolj blaženo, čim bolj se je čoln pomikal proti obali. Končno je čoln zaškripal ob bregu: ribičeve sorodnice, ki so čakale na mokri plen, so se, kakor nekaj Navzikajine dekle, vreščaje razbežale, videč v ribičevih mrežah golega moža; šele polagoma so se zbrali iz vasi različni

možje, ki jih je privabila izredna novica; kmalu se jim je, zavedajoč se svojega dostojanstva in poln uradne gorečnosti, pridružil korenjaški krajevni birič. Iz mnogih navodil in po bogatih izkušnjah iz vojnega časa je hitro spoznal, da mora biti to ubežnik, ki je priplaval od francoskega obrežja. Že se je pripravljal k uradnemu zaslišanju, toda ta poizkus je kaj kmalu izgubil na svoji časti in vrednosti, zakaj goli mož (kateremu so medtem prebivalci vrgli suknič in hlače) je na vsa vprašanja le vedno bolj zaskrbljeno in negotovo ponavljal svoj vprašujoči vzklík »Rosija? Rosija?« Nekoliko vznevoljen nad svojim neuspehom je birič s kretnjami, ki jih ni bilo mogoče napačno razumeti, ukazal tujcu, naj mu sledi in med kričanjem vaške mladeži so mokrega in bosonogega moža, oblečenega v mahedrave hlače in jopič, pripeljali v uradno poslopje ter ga tam spravili na varno. Ni se branil, tudi nobene besede ni izpregovoril, le njegove svetle oči so razočarano zatemnele in visoke rame so se mu povesile, kakor da se boje udarca.

Vest o človeškem ribolovu se je med tem razširila do bližnjega hotela in nekatere dame in gospodje so si, ker jih je v dnevni enoličnosti radostni dogodek razveselil, prišli ogledati divjega moža. Ena izmed dam mu je podarila slaščic, za katere se pa on, nezaupljiv kakor opica, ni zmenil; neki gospod je napravil fotografski posnetek, vsi pa so čebljali in veselo govorčili okoli njega; nazadnje ga je vsega preplašenega odgovoril manager nekega velikega hotela, ki je živel dolgo časa v inozemstvu in znal več jezikov, zaporedoma v nemškem, italijanskem, angleškem in končno v ruskem jeziku. Komaj je mož začul prvi zvok svoje domače govornice, je že predelil širok smeh njegov dobrodušni obraz od ušesa do ušesa. Takoj je brez strahu in docela prostodušno izpovedal vso svojo povest. Bila je zelo dolga in zelo zamotana, v vseh potankostih niti slučajnemu tolmaču vedno razumljiva, toda v bistvu sledeča:

Bojeval se je v Rusiji; nato so ga nekega dne s tisoči drugih natovorili v železniške vozove. Peljali so se zelo daleč, potem so jih preložili na ladje in jih peljali še dalj, skozi dežele, kjer je bilo tako vroče, da so se nekemu — kakor se je izrazil — kosti v mesu do mehkega spekle. Končno so jih spet nekje izkrcali in natovorili v vozove. Nenadoma bi bili morali naskočiti neki grič, o čemer pa ni vedel povedati nič podrobne, ker ga je takoj spočetka zadela krogla v nogo. Poslušalci, ki jim je tolmač prevajal vprašanja in odgovore, so takoj uvideli, da pripada ta ubežnik onim ruskim divizijam v Franciji, ki so bile poslane preko polovice zemlje, preko Sibiriije in Vladivostoka na francosko bojišče. V vseh se je z nekakim sočutjem vzbudila radovednost, kaj ga je privedlo do tega, da je poizkusil ta nenavadni pobeg. Z napol dobrodušnim in na pol zvitim smehljajem je Rus radovoljno pripovedoval, da je tedaj, ko je komaj ozdravel, vprašal strežnike, kje je Rusija in ti so mu pokazali smer, ki si jo je približno zapomnil po stanju solnca in zvezd. Tako je skrivaj pobegnul. Ponoči je potoval, podnevi pa se je skrival pred patroljami v kopah sena. Jedel je sadeže in naprosjačeni kruh celih deset dni, dokler ni končno došel do tega jezera. Sedaj je postalo njegovo pripovedovanje manj razumljivo; ker je bil menda doma iz okolice Bajkalskega jezera, je najbrže mislil, da mora biti na drugem bregu, katerega razgibane črte je zagledal v večerni svetlobi, Rusija. Vsekakor je ukradel v neki koči dve brunji, se vlegel po trebuhu nanju in s pomočjo deske, ki jo je uporabljal za veslo, priveslal daleč na jezero, kjer ga je našel

ribič. Plaho vprašanje, s katerim je svoje pripovedovanje zaključil, če bo namreč mogel biti že jutri doma, je, komaj prevedeno, vzbudilo radi svoje naivnosti sprva glasen smeh, ki se je pa kmalu umaknil toplemu sočutju in vsak mu je stisnil v roko nekaj novcev ali bankovcev.

Medtem se je na telefonično obvestilo pojavil iz Montreuxa višji policijski častnik, ki je z nemajhnim trudom napravil o dogodku zapisnik. Zakaj ni se pokazalo le, da slučajni tolmač ne zadostuje, ampak je kaj hitro postala jasna za zapadnjaka docela nepojmljiva neizobraženost tega človeka. O sebi je vedel komaj kaj več, kakor da mu je ime Boris, o svoji domači vasi pa je mogel podati le skrajno nejasne predstave, morda, da so bili njeni prebivalci nevoljniki kneza Mečerskega (dejal je nevoljniki, čeprav je bila ta tlaka odpravljena že pred dobo celega rodu) in da domuje s svojo ženo in otroci petdeset verst daleč od velikega jezera. Sedaj se je začelo posvetovanje o njegovi usodi, on pa je medtem s topim pogledom stal sredi med ljudmi, ki so se prepirali. Nekateri so menili, da ga je treba izročiti ruskemu poslaništvu v Bernu, drugi so se bali, da ne bi bil radi takega sklepa spet poslan v Francijo; policijski uradnik je govoril o težkem vprašanju, ali naj se ravna z njim kot z ubežnikom ali kot z inozemcem brez listin; občinski pisar je že vnaprej zavračal možnost, da bi prav ta občina prehranjevala tujega jedca in mu dajala streho. Neki Francoz je razburjen kričal, da s takim bednim beguncem ni treba uganjati takih komedij; dela naj, ali pa naj ga odpravijo nazaj, dve gospe sta temu silno ugovarjali, češ, da ni sam kriv svoje nesreče, da je zločin pošiljati ljudi iz njihove domovine v tuje dežele. Že je grozilo, da se bo iz slučajnega povoda razvila politična združba, ko je nenadoma stopil vmes neki star gospod, Danec, in odločno izjavil, da plača vzdrževalnino za tega človeka za osem dni, medtem pa naj se oblastva sporazumejo s poslaništvom; to je bila nepričakovana rešitev, ki je zadovoljila tako uradnika, kakor tudi vse druge ljudi.

Med tem prerekanjem, ki je postajalo vedno razburljivejše, je ubežnik dvignil polagoma svoj plahi pogled k ustnicam managerja, ki je bil edini v tem vrvežu, o katerem je vedel, da mu more razložiti njegovo usodo. Zdelo se je, kakor da je bil topo sledil zmedi, ki jo je povzročila njegova prisotnost in da je sedaj, ko je bil prepir pojenjal, povsem nezavedno dvignil v tišini milo proseč obe roki proti njemu, kakor delajo to ženske pred sveto podobo. Ganljivost te kretnje je vse neodoljivo zgrabila.

Manager je prijazno stopil k njemu in ga pomiril, da je lahko brez skrbi, da se tu lahko nemoteno mudi in da bo za najbližji čas v gostilni zanj preskrbljeno. Rus mu je hotel poljubiti roko, ki mu jo je pa ta hitro odtegnil in stopil nazaj. Nato mu je pokazal sosednjo hišo, majhno vaško gostilnico, kjer naj bi našel posteljo in hrano; dejal mu je še nekaj prisrčno pomirljivih besed, mu še enkrat prijazno pokimal in odšel nato po cesti proti svojemu hotelu.

Ubežnik je nepremično strmel za njim in kakor se je oni, edini, ki je razumel njegovo govorico, oddaljeval, tako je spet temnel njegov že nekoliko veselejši obraz. Z živimi pogledi je sledil izginjajočemu prav do visoko ležečega hotela, ne da bi se menil za ostale ljudi, ki so se njegovemu nenavadnemu ponašanju čudili in se mu posmehovali. Ko se ga je nekdo sočutno dotaknil in ga napotil proti gostilni, so se njegove težke rame zrušile in s sklonjeno glavo je stopil v vežo. Odprli so mu

točilnico. Stisnil se je k mizi, kamor je postavila dekla v pozdrav kozarec žganja in tam je sedel z zastrtim pogledom vse dopoldne. Vaški otroci so ga neprestano pogledavali skozi okno, se mu smejali in mu kaj kričali — a on ni dvignil glave. Tisti, ki so prihajali, so ga radovedno opazovali, on pa je sedel z upognjenimi pleči, sramežljiv in plah, strmeč v mizo. In ko je opoldne ob času obeda napolnila prostor množica ljudi, ko je brnelo okoli njega sto besed, ki jih ni umel in ko je določno spoznal, da je tujec, sedeč nem in tih sredi splošne razgibanosti, so se mu roke tako zelo tresle, da je komaj mogel dvigniti žlico iz juhe. Nenadoma mu je zdrknila debela solza po licu in težko kapnila na mizo. Plašno se je ozrl naokrog. Drugi so to opazili in umolknili. Sramoval se je: vedno nižje se je sklanjala njegova težka, sršasta glava nad črni les.

Prav do večera je tako sedel. Ljudje so odhajali in prihajali, a ni jih čutil in tudi oni ne več njega. Kot senca je sedel ob peči težko oprt z rokami na mizo. Vsi so pozabili nanj in nihče ni opazil, da se je v mraku nenadoma dvignil in topo kakor žival odšel po poti navzgor proti hotelu. Dve uri in pol je stal tam pred vratmi, ponižno, s čepico v rokah, ne da bi se bil koga dotaknil s pogledom. Končno je neki sluga opazil to nenavadno postavo, ki je bila pred razsvetljenim hotelskim vhodom otrpla, temna in kakor štor ukopana v tla. Ta je privedel managerja. Spet je zrasla drobna svetloba v zamračenem obrazu, ko ga je pozdravila njegova govorica.

»Kaj hočeš, Boris?« je dobrohotno vprašal manager.

»Saj boste oprostili,« je jecljal ubežnik, »rad bi vedel... če smem domov.«

»Seveda smeš domov, Boris,« se je vprašani smehljaj.

»Že jutri?«

Zdaj se je tudi oni zresnil. Smehljaj je izginil z njegovega obraza, tako proseče je Rus izgovoril te besede.

»Ne, Boris... sedaj še ne. Dokler se vojna ne konča.«

»In kdaj? Kdaj se konča vojna?«

»Bog ve. Ljudje ne vemo tega.«

»In preje? Ali preje ne morem iti?«

»Ne, Boris.«

»Kaj je tako daleč?«

»Da.«

»Še veliko dni?«

»Še veliko.«

»Pa vendar pojdem, gospod! Močan sem. Ne bom se utrudil.«

»Toda ne moreš, Boris. «Vmes je še meja.«

»Meja?« Topo je pogledal. Beseda mu je bila tuja.

Nato je spet dejal s svojo značilno trdovratnostjo:

»Preplaval bom.«

Manager se je ob tem nasmehnil. Vendar mu je bilo težko in ljubeznivo mu je pojasnjeval: »Ne, Boris, to ni mogoče. Meja, to je tuja dežela. Ljudje te ne puste čez.«

»Saj jim vendar nič nočem. Puško sem vrgel stran. Zakaj me ne bi pustili k ženi, če jih prosim v imenu Krista?«

Managerju je postajalo zmerom težje pri srcu. Bridkost je rasla v njem. »Ne,« je dejal, »ne bodo te pustili, Boris. Ljudje se zdaj ne menijo za Krista.«

»Pa kaj naj storim, gospod; saj tukaj ne morem ostati? Ljudje me ne razumejo in jaz jih tudi ne razumem.«

»Temu se boš že priučil, Boris!«

»Ne, gospod,« je Rus globoko sklonil glavo, »ničemur se ne morem priučiti. Samo na polju znam delati, drugega ne znam nič. Kaj naj počnem tukaj? Domov hočem! Pokaži mi pot!«

»Zdaj ni nobene poti, Boris.«

»Toda, gospod, oni mi vendar ne morejo prepovedati, da se vrnem domov k ženi in k otrokom! Saj vendar nisem več vojak!«

»To morejo, Boris.«

»In car?« Vprašal je povsem nenadoma, tresoč se v pričakovanju in spoštljivosti.

»Carja ni več, Boris. Odstavili so ga.«

»Carja ni več?« Topo je strmel vanj. V njegovem pogledu je ugasnila poslednja luč, nato pa je dejal povsem trudno: »Torej ne morem domov?«

»Zdaj še ne. Čakati moraš, Boris!«

»Dolgo?«

»Ne vem.«

Vedno mračnejši je postajal v temi njegov obraz. »Tako dolgo sem že čakal. Ne morem več. Pokaži mi pot! Poizkusiti hočem!«

»Ni poti, Boris. Na meji te primejo. Ostani tu, poiškali ti bomo dela!«

»Ljudje me tukaj ne razumejo in tudi jaz jih ne razumem,« je ponovil trdovratno, »Tukaj ne morem živeti! Pomagaj mi, gospod!«

»Ne morem, Boris.«

»Za Božjo voljo, gospod, pomagaj mi! Pomagaj, ne vzdržim več!«

»Ne morem, Boris. Noben človek ne more zdaj drugemu pomagati.«

Stala sta si nemo nasproti. Boris je vrtil čepico v rokah. »Čemu so me potem vzeli z doma? Dejali so, da moram braniti Rusijo in carja. Toda Rusija je vendar daleč od tu in Ti praviš, da so carja ... kako praviš?«

»Odstavili.«

»Odstavili.« Brez razumevanja je ponovil besedo. »Gospod, kaj naj storim zdaj? Domov moram! Moji otroci kličejo po meni. Tukaj ne morem živeti. Pomagaj mi, gospod! Pomagaj mi!«

»Ne morem, Boris.«

»In mi ne more nihče pomagati?«

»Zdaj nihče.«

Rus je sklanjal glavo vedno nižje, nato pa je nenadoma votlo dejal: »Zahvaljen, gospod« in se je obrnil. Čisto počasi je šel po poti navzdol. Manager je zrl dolgo za njim in se je čudil, da ni šel proti gostilni, ampak navzdol k jezeru. Globoko je vzdihnil in odšel spet na svoje delo v hotel.

Slučaj je hotel, da je naslednjega jutra taisti ribič našel golo utopljenčovo truplo. Na bregu so bile skrbno zganjene podarjene plače, čepica in suknjič. Šel je v vodo, kakršen je bil prišel iz nje. O dogodku se je sestavil zapisnik in ker tujčevo ime ni bilo znano, so postavili na njegov grob cenjen lesen križ. To je eden tistih majhnih križev nad usodo brez imena, s kakršnimi je sedaj naša Evropa pokrita od enega do drugega konca.

Prevedel J. L.

ŠTIRJE OBISKI

GIOVANNI PAPINI

Vzeti so iz Papinijeve najnovejše knjige »Gog« (Vallecchi Editore, Firenze 1931). Gog znači obračun z lažno sodobnostjo, z vsemi izrodki kulture in civilizacije v Papinijsko ostri obliki in iznajdljivosti. Hkratu predstavlja Gog utelešeno iskanje in vse drhteče napore, ki vijejo modernega človeka, ki bi se iz zadušne miselne, sistemske zmede, s civilizacijo dognane do zadnjih meja, rad priboril do rešilne jasnosti, do najpreprostejših bistev življenja in sveta. Gog preblodi ves svet, preizkusi vse velike zamisli, ki se mu izkažejo le kot trudno hlastanje za veličino, preživi vse oblike iz življenja, ki so danes možne na svetu, obiskuje vse veličine sočasnosti, a odkriva pri tistih, ki so videti duhovno najbolj močni, najbolj lastni, prav na koncu šibkost in dvom. Nazadnje se mu zasveti nekaj kakor rešitev: vrnitev k preprostosti, k elementarnim praoblikam življenja. Namen Papinijev je bil, da Gogovo zlo in trpljenje postavi v službo za dobro vseh, ki iščejo resnice, ne da bi sam direktno kazal nanjo. Nemogoče je, pokazati obraz te knjige s tipičnim izborom, ker je tako vsestranska in je vsako poglavje zase tipična stran življenja in avtorjevega gledanja nanj. Bralce bo morda zanimalo, kak je Papinijev odnos do sodobnih znanstvenih, gospodarskih, literarnih avtoritet in bodo na teh izgledih kolikor toliko spoznali vsebinske in formalne značilnosti njegovega dela. M. J.

1. OBISK PRI EINSTEINU

Einstein se je odločil, da me sprejme, ker sem mu naznanil, da bom samo njemu osebno izročil 100.000 mark za jeruzalemsko univerzo.

Dobil sem ga, ko je igral violino. (Ima zares glavo kakor pravi godbenik.) Ko me je uzrl, je odložil lok in me je začel izpraševati.

— Ste matematik? — — Ne! —

— Ste fizik? — — Ne! —

— Ste zvezdoslovec? — — Ne! —

— Ste inženjer? — — Ne! —

— Ste filozof? — — Ne! —

— Ste glasbenik? — — Ne! —

— Ste časnikar? — — Ne! —

— Ste Jud? — — Nikakor! —

— Čemu bi pa potem tako radi govorili z menoj? In čemu poklanjate palestinski hebrejski univerzi tak dar?

— Sem nevednež, ki bi se rad poučil. Moj dar ni drugega kot pretveza, da bi prišel do vas in vas poslušal. —

Einstein me je predrl s svojimi črnimi, umetniškimi očmi. Zdelo se mi je, da premišlja.

— Hvaležen sem vam za dar in za zaupanje, ki ga imate vame. To boste pač morali priznati, da je takorekoč nemogoče, da bi vam pripovedoval kaj o svojih študijah, če ne poznate, kot pravite sami, ne

matematike, ne fizike. Imam navado, da pri razlagi uporabljam formule, ki so nevesčim nerazumljive — in še med veščimi jih je prav malo takih, ki so se povzpeli, da jih popolnoma razumejo. Ali bi mi torej hoteli oprostiti...

— Ne morem verjeti, — sem odgovoril, — da bi genialnemu človeku ne uspelo, da se izrazi s čisto vsakdanjimi besedami. In moja nevednost tudi ni tako brez vse intuicije...

— Vaša skromnost, — je povzel Einstein, — in vaša dobra volja zaslužita, da sem nasilen do svojih navad. Če se vam bo kaka točka zdela nejasna, vas že zdaj prosim, da oprostite. Ne bom vam govoril o obeh relativnostih, ki sem jima dal izrazno obliko jaz: to je stara krama, ki jo najdete v sto knjigah. Namesto tega vam bom malo nakazal delovno smer svoje misli.

Po naravi sem sovražnik dvojnosti. Dvoje pojavov ali dvoje zamisli, ki se mi zdita nasprotni ali različni, me draži. Moj duh ima en najvišji cilj: da odstrani razlike. Pri tem delu sem zvest duhu znanosti, ki je od grških časov sem vedno težila za enotnostjo in edinostjo. V življenju in v umetnosti je prav isto, če dobro opazujete. Ljubezen si prizadeva, da iz dveh oseb ustvari eno samo bitje. Poezija neprestano uporablja metafore, ki prilikujejo različne predmete; torej poezija nekako predpostavlja, da so vse stvari v bistvu isto.

V znanosti je ta razvoj zenotenja napredoval s koraki velikana. Zvezdoslovje je od Galileja in Newtona sem postalo del fizike. Riemann, pravi ustvaritelj ne-evklidske geometrije, je reduciriral klasično geometrijo na fiziko; raziskavanja Nerusta in Maksa Borna so iz kemije napravila poglavje fizike in odkar je Loeb reduciriral biologijo na kemične pojave, je prav lahko sklepati, da tudi biologija ni prav nič drugega kakor poglavje fizike. A v fiziki sami so bile prav do pred kratkim nekatere danosti, ki jih ni bilo mogoče reducirati, bile so ločene dvojice bitnosti ali skupki pojavov. Na primer čas in prostor, mirujoča masa in težača, to je težnosti podvržena masa; električni pojavi in magnetični, ki so na svoj način različni od svetlobnih. V zadnjih letih so te dvojice izginile, znanost je te različnosti odstranila. Kakor se spominjate, nisem dokazal samo, da absolutni prostor in vesoljni čas nimata nikakega smisla, marveč sem sklepal tudi, da sta prostor in čas neločljiva videza ene same resničnosti. Že davno je, kar je Faraday ugotovil enotnost električnih in magnetnih pojavov. Za njim so Maxwellovi in Lorenzovi poskusi zistovetili svetlobo z elektromagnetizmom. V moderni fiziki sta si torej ostali nasproti samo dve polji: polje težnosti in elektromagnetsko polje. A prišel sem tudi do tega, da bom dokazal, da sta tudi te dve polji samo dva obraza za eno resničnost. To je zadnje moje odkritje: teorija enotnega polja. Od zdaj naprej so prostor, čas, tvar, sila, svetloba, elektrika, nepremičnost, težnost samo različna imena za eno, istorodno dejavnost. Vse znanosti se reducirajo na fiziko in fizika se zdaj lahko reducira na eno samo formulo. Če to formulo prevedem v preprosti govor, bi povedala približno tole: *Nekaj se giblje. Te tri besede so zadnja sinteza človeške misli.* —

Einstein je moral opaziti izraz mojega obraza, moje strmenje. Iznadilo ga je, da si je moral opomoči, potem je začel iznova:

— Čudite se, da je ta najvišji, zadnji rezultat tako prozorno preprost. Tisoč let iskanja in teorij, da smo prišli do zaključka, ki je podoben

ljudeškemu izrazu najbolj navadnega izkustva? Priznam, da nimate popolnoma napak. In vendar nas napor tolikih znanstvenih genijev, ki so se trudili za sintezo, pripelje samo do tega in do prav ničesar več: nekaj se giblje. V začetku, je dejal sveti Janez, je bila Beseda. V začetku, je odgovoril Goethe, je bilo Dejanje. V začetku in na koncu, zaključujem jaz, je Gibanje. Več ne vemo in ne moremo reči. Če se vam končni sad človeške vednosti zdi najnavadnejša jerebikova jagoda, ni to moja krivda. Za zenotenje je treba doseči samo nekaj neverjetno preprostega. —

Razumel sem, da mi Einstein ni hotel povedati ničesar več. Najbrž ga je kaj oviralo, da bi zaupal neposvečenemu tujcu avtentične skrivnosti znanosti. Zakaj — nisem bil tako preprost, da bi verjel, da bi bila ta banalna formula končni cilj po treh stoletjih misli. A nisem se hotel še naprej kazati vseiljivega in indiskretnega. Nakazal sem obljubljenih 100.000 mark in sem se z vsem spoštovanjem poslovil od slavnega iznajditelja Relativnosti.

2. OBISK PRI FORDU

Že tri- ali štirikrat sem srečal starega Forda (Henryja) še tiste čase, ko sem se bavil s trgovskimi posli. To pot pa sem ga hotel obiskati čisto osebno in »dezinteresirano«.

Dobil sem ga cvetočega, da ga je bilo veselje pogledati, in dobre volje. Torej je bil pripravljen, da govori in da se mi razkrije.

— Saj veste, — mi je rekel, — da mi tu ne gre za to, da razvijem kako industrijo, marveč za to, da napravim velik razumski in političen poskus. Nihče ni dobro razumel mističnih načel moje delavnosti. A vendar ni treba, da bi bila bolj preprosta kot so: skržiti se dajo na štiri minuse in štiri pluse. Štirje minusi so: da sorazmerno zmanjšujem število delavcev; da skrajšam čas, ki je potreben, da se izdelava vsaka prodajna enota; da zmanjšam število tipov izdelanih predmetov; in končno da postopno znižam prodajne cene.

Štirje plusi, ki so tesno zvezani s štirimi minusi so: da pomnožim število strojev in aparatov, kar samoposebi prinese, da se zmanjša ročno delo; da skušam neomejeno dvigniti dnevno in letno produkcijo; da zvišam mehanično dovršenost izdelkov; da povišam plače in nagrade.

Površnemu in zastarelemu duhu se lahko zdi, da si teh osem ciljev nasprotuje med seboj, a vi, ki ste praktičen človek, boste gotovo opazili med njimi popolno soglasje.

Če povečam količino strojev, znači to, da lahko zmanjšam število delavcev. Če skrajšam čas, ki je potreben za izdelavo enega predmeta, se to pravi, da jih lahko izgotovim vedno več na dan. Če zmanjšam število tipov in s tem prisilim odjemalce, da se odrečejo osebnemu okusu, ima to za posledico, da se dvigne produkcija in da nabavna cena pade. In končno, če znižam cene in zvišam plače, dvignem število tistih, ki lahko kupujejo in njihovo kupno sposobnost tako, da morem produkcijo brez nevarnosti pomnožiti. Če so avtomobili dragi in zaslužijo tisti, ki so odvisni od mene, malo, bo malo kupcev med njimi. Skrivnost obogatitja je v tem, da plačujete, kakor da bi bili zapravljevec in prodajate, kakor da bi bili na predvečer propada. To protislovje, ki plaši boječneže, je skrivnost moje sreče.

Če se vrneva na mojih osem načel, lahko skleplate iz njih, da bi bil največji ideal tole: *Izdelovati brez vsakega delavca vedno*

večje število predmetov, ki ne stanejo takorekoč nič. Priznavam, da bo preteklo še nekaj desetletij, preden dosežemo ta ideal: sem utopist, a ne norec. Vendar se pripravljam na ta dan. Gradim tu v Detroitu novo delavnico, ki se bo imenovala »Samotarka«. Igrača, sen, čudež, vam pravim: tovarna, kjer ni nikogar. Ko bo dovršena in bodo na mestu stroji najbolj zadnjih vzorcev, delno popolnoma novi, ki jih šele pripravljamo, ne bo treba v njej nikakih delavcev. Vsako toliko bo inženjer na kratko obiskal »Samotarko«, spravil v gibanje nekatere sestave in spet odšel. Stroji bodo delali vse sami od sebe in ne samo po dnevu, kakor zdaj ljudje, temveč tudi vso noč — in celo ob nedeljah, zakaj noben michiganski zakon ne prepoveduje prazniškega dela strojev. Vsak večer bo električni vlak avtomatično odpeljal v skladišče tisoč avtomobilov ali tisoč letal, ki jih bo dnevno izgotovila »Samotarka«. V dvajsetih letih bodo vse moje delavnice kot ta in vsak mesec bom lahko vrgel na trg milijon strojev zgolj s pomočjo nekaj desetih tehnikov, skladiščnikov in računovodij. —

— Zanisel je genijalna, — sem odgovoril, — in sistem bi bil gotovo najboljši, če bi ne bilo zraven neke težkoče. Kdo pa bo kupoval te milijone avtomobilov, traktorjev in letal? Če uničite zaslužke, zmanjšate tudi število kupcev? —

Ford se je prisrčno nasmehnil, da je smeh razsvetlil njegov lepi obraz, obraz mladostnega starca.

— Mislil sem tudi na to, — je rekel, — izdeloval bom toliko strojev in po tako skromnih cenah, da ne bo noben drug industrijec na svetu sklenil izdelovati predmete, ki jih izdelujem jaz. Moje delavnice bodo zato dobavljale za vseh pet celin. V mnogih delih sveta avtomobil in letalo še nista stopila v splošno rabo: z močjo tiska in z bančno kontrolo bomo prisilili vse ljudi, da jih bodo uporabljali. Moje poti so praktično neomejene.

— Toda oprostite: če vaše metode uničijo v veliki meri industrijo drugih pokrajin, kje bodo potem te dobile denar, ki ga rabijo, da kupijo vaše stroje? —

— Nič strahu, — je odgovoril Ford. — Tuji odjemalci bodo plačevali s predmeti, ki so jih izdelali njihovi očetje in ki jih mi ne moremo fabricirati v naših delavnicah: s slikami, kipi, igračkami, preprogami, knjigami in starinskim pohištvom, z zgodovinskimi ostanki, z rokopisi in avtografi. Vse edinstvene stvari, ki jih ne moremo poizdelovati s svojimi stroji. V Aziji in Evropi so še zasebne in javne zbirke, natlačeno polne teh neponovljivih zakladov, ki jih je nakopičilo šestdeset stoletij civilizacije. V Evropcih in v Azijatih vsak dan bolj rase poželenje, da bi imeli čim več in čim modernejših mehaničnih naprav in isti čas se manjša naklonjenost do stare kulture. Brž bo prišel hip, ko bodo prisiljeni da odstopijo svoje Rembrandte in Raffaele, Velazqueze in Holbeine, mainške biblije in Homerjeve kodekse, Cellinijeve igrače in Fidijeve kipe, da dobe od nas nekaj milijonov vozil in motorjev. In tako bodo morali iskati retrospektivno skladišče vesoljne civilizacije v Zedinjenih državah, kar bo prineslo, med drugim, največji dobiček turistični industriji.

V ostalem pa bodo moje cene zaradi zmanjšanih izdelovalnih stroškov čez mero nizke in tudi najbolj revni narodi bodo mogli kupovati moja letala za razvedrilo in pa družinske avtomobile. Ne iščem bogastva.

kot veste. Samo majhni, zaostali industrijci si stavijo za cilj zaslužek. Kaj hočete, da naj jaz počnem z milijardami? Če prihajajo, ni to moja krivda, temveč nehoten rezultat mojega altruističnega in človekoljubnega sistema. Sam osebno živim kot asket: trije dolarji na dan mi zadoštujejo za hrano in obleko. Jaz sem dezinteresirani mistik proizvodnje in prodaje: čezmerne koristi me dolgočasijo in služijo samo državni blagajni. Moje prizadevanje je znanstveno in človekoljubno; je religija gibanja brez počitka, proizvodnje brez mej, stroja gospodovalca in osvobodilca. Ko bodo vsi lahko imeli vsak svoje letalo in bodo delali samo eno uro na dan, bom tudi jaz hlestel med preroki sveta in ljudje me bodo častili kot pravega odrešenika. Zdaj pa, stari Gog, majhen »drink«? Ali je res, da skrivaj držite z mokrimi, ali so vas samo obrekovali? —

Nisem še nikdar pil tako izbornega whiskyja in nisem še nikdar govoril s tako globokim človekom... Ne bom lahko pozabil tega sestanka v Detroitu.

3. OBISK PRI FREUDU

Pred dvema mesecoma sem kupil v Londonu lep grški marmor iz helenistične dobe, ki predstavlja, kot pravijo starinoslovci, Narcisa. Ker sem vedel, da je Freud prav včeraj dopolnil sedemdeset let, sem mu poslal v dar ta kip s pismom, ki je vsebovalo poklone »iznajditelju narcisizma«.

To darilo, ki sem ga dobro izbral, mi je prineslo povabilo od patriarha psihoanalize. Pravkar sem se vrnil iz njegove hiše in hočem brž zabeležiti bistvene točke razgovora.

Zdel se mi je malo oslabil in čemeran. — Svečanosti pri obletnicah, — mi je rekel, — preveč sličijo spominskim svečanostim in preveč spominjajo na smrt. —

Močan vtis je naredil name rez njegovih ust: mesnata in čutna usta, malo ujedljiva, ki vidno zrealijo teorijo o strasti (libido). Vendar je bil zadovoljen, da me vidi in se mi je zelo toplo zahvalil za Narcisa.

— Vaš obisk je zame velika tolažba. Vi niste ne bolnik, ne tovariš, ne učenec, ne oče! Vse leto živim med histeriki in obsedenci, ki mi pripovedujejo svoje umazane nesramnosti, ki so skoraj vedno enake, med zdravniki, ki mi zavidajo v kolikor me ne zaničujejo, in z učenci, ki se dele v kronične papige in v podvzetne odpadnike. Z vami pa koncem koncev lahko govorim prosto. Druge sem učil krepost izpovedovanja in nisem nikdar mogel nikomur odpreti svoje duše. Napisal sem majhno autobiografijo, a bolj za propagando kot za kaj drugega in nekoliko sem se izpovedal v odlomkih v knjigi »Traumdeutung«. Nihče ne pozna in ni uganil prave skrivnosti mojega dela. Ali imate pojem o psihoanalizi? —

Odgovoril sem, da sem bral nekaj angleških prevodov njegovih del in da sem se ustavil na Dunaju samo za to, da bi videl njega.

— Vsi verjamejo, da jaz mnogo dam na znanstveni značaj svojega dela in da je moj glavni cilj, da zdravim dušne bolezni. To je hudo nesporazumljenje, ki traja že mnogo let in ki ga nisem mogel razpršiti. Jaz sem znanstvenik po potrebi ne po zvanju. Moja prava narava je umetniška. Moj skrivni junak je bil vedno, prav od otroških let, Goethe. Hotel sem torej postati pesnik in vse svoje življenje sem hrepenel, da bi pisal romane. Vse moje sposobnosti, ki so jih priznavali že profesorji v gimnaziji, so me vodile v literaturo. Toda, če pomislite, kaki so bili

pogoji za literarno udejstvovanje v zadnji četrtini preteklega stoletja v Avstriji, boste razumeli mojo zmedenost. Moja rodbina je bila uboga in poezija je po izpričevanju najslavnejših sodobnikov nesla malo ali pa preveč pozno. Vrh vsega sem bil Jud, kar me je že samo na sebi v antisemitski monarhiji ponižavalo. Heinejevo izgnanstvo in njegova beda sta mi jemala pogum. Izbral sem zato, vedno pod Goethejevim vplivom, naravoslovje. A moj temperament je ostal romantičen: leta 1884. sem površno napravil nalogo o koki, da bi kak dan prej videl svojo nevesto, ki je bila daleč od Dunaja, in sem tako pustil, da so mi drugi iztrgali slavo in zaslužek, ki bi ga imel od odkritja kokaina kot mamila.

V letih 1885/86 sem živel v Parizu; 1889 sem bil nekaj časa v Nancyju. To bivanje v Franciji je odločilno vplivalo na mojega duha. Ne toliko zato, ker sem se učil pri Charestu ali pri Bernheimu, temveč zato, ker je bilo francosko literarno življenje tista leta zelo bogato in zelo živo. V Parizu sem kot pravi romantik, prebil cele ure pod notre-damskimi stolpi, zvečer pa sem obiskoval kavarne latinske četrti in prebiral knjige, ki so tisti čas vzbujale največ hrupa. Literarni boj je bil v polnem razvoju. Simbolizem je dvigal zastavo proti naturalizmu. Flaubertovo in Zolajevo nadvlado je začela med mladimi nadomeščati Mallarméjeva in Verlaineova. Komaj sem bil prišel v Paris, ko je izšla »A rebours«, ki jo je napisal Zolajev učenec Huysmans. In bil sem v Franciji, ko je Verlaine izdal knjigo »Jadis et Naguère«; zbirali so Mallarméjevo poezije in Rimbaudove »Illuminations«. Teh podatkov vam ne pravim za to, da bi se postavljali s svojo kulturo, ampak zato, ker so te tri literarne šole — pred kratkim umrli romanticizem, ogroženi naturalizem in dvigajoči se simbolizem — navdihovale vse moje poznejše delo.

Literat po nagonu in zdravnik po sili sem spočel idejo, da bi preobličil eno panogo medicine — psihiatrijo — v literaturo. Vedno sem bil in sem še pesnik in romanopisec pod podobo znanstvenika. Psihoanaliza ni drugača kot prenos literarnega zvanja v psihološke in patološke oznake.

Prva pobuda, da sem odkril svojo metodo, mi je prišla, kar je bilo pač naravno, od predragega Goetheja. Saj veste, da je napisal »Wertherja« zato, da bi se oprostil žalostne more, ki ga je tlačila: literatura je bila zanj očiščenje. In v čem je neki vsa moja metoda pri zdravljenju historije, če ne v tem, da vplivam na bolnika, da pove vse, kar ga teži, in ga tako rešim skušnjav? Nisem storil drugega, kot da sem prisilil svoje bolnike, da store, kot je storil Goethe. Izpoved je sproščanje, to je ozdravljenje. Katoliki vedo to že stoletja, a Victor Hugo me je učil, da je pesnik tudi svečenik in tako sem z vso gorečnostjo nadomestil svečenika s seboj. Prvi korak je bil storjen.

Prav hitro sem zapazil, da sestavljajo izpovedi mojih bolnikov dragoceno zbirko »človeških dokumentov«. Delal sem isto delo kot Zola. On je iz teh dokumentov vzlekel skupaj razne romane, jaz pa sem jih moral obdržati zase. Dekadentska poezija je potegnila mojo pozornost na dejstvo, da sta si sen in umetniško ustvarjanje slična, in na pomen simboličnega izražanja. Psihoanaliza se je rodila — ne pod vplivom Breuerjeve sugestije ali iz pobud, ki sta mi jih dala Schopenhauer in Nietzsche, temveč iz znanstvenega prenosa literarnih šol, ki sem jih ljubil.

Razodel se bom bolj jasno. Romanticizem, ki je povzel izročila srednjeveške poezije, je proglasil prvenstvo čustva in je reduciral vsako čustvo

na ljubezen. Romanticizem mi je dal zamisel, da je seksualnost središče človeškega življenja. Pod vplivom naturalističnih romanopiscev sem prinesel manj sentimentalno in manj mistično razlago ljubezni, a začetek je bil v onem.

Naturalizem, pred vsem Zola, me je navadil, da sem videl tudi bolj odbijajoče a zato še bolj splošne in obče strani človeškega življenja: čutnost in pohlep pod krinko lepe vljudnosti, torej žival v človeku. In odkritja sramotnih skrivnosti, ki jih skriva podzavest, niso nič drugega kakor nov preizkus nepristranske Zolajeve obtožbe.

Simbolizem me je končno naučil dveh stvari: vrednosti sanj, če jih prilično pesniškim delom, in pa da sem spoznal mesta, ki ga zavzemata simbol in aluzija v umetnosti, to je v postvarjenem snu. In tako sem se lotil svoje velike knjige o razlagi sanj kot glasnikov podzavesti — prav tiste podzavesti, ki je vir navdihnenja. Naučil sem se od simbolistov, da mora vsak pesnik ustvariti svoj jezik in jaz sem iz dejstev ustvaril simbolični slovar sanj, sanjsko narečje.

Da dopolnim sliko svojih literarnih virov, pristavljam še to, da so me klasične študije, ki sem jih dovršil kot prvi v razredu, privedle do Oidipovega in Narcisovega mita. Razodela sta mi s Platonom, da je domišljija, to je valovanje podzavesti, temelj duševnega življenja in z Artemidorom, da ima vsak nočni privid svoj skrit pomen.

Da je moja kultura v bistvu literarna, dovolj pričajo neprestana navajanja Goetheja, Grillparzerja, Heineja in drugih pesnikov; oblika mojega duha se izraža poskusno, paradokсно, dramatično in nima v sebi nič tiste zaostale tehnične okorelosti, ki po navadi označa pravega znanstvenika. Neovrgljiv dokaz za to je tudi dejstvo, da so psihoanalizo v vseh krajih, kamor je prodrla, bolje razumeli in z večjim pridom uporabljali pisatelji in umetniki kakor pa zdravniki. Moje knjige so v resnici bolj podobne delom domišljije kot pa patološkim razpravam. Študije o vsakdanjem življenju in o duševnih nagibih so prava in pristna literatura in z delom »Totem und Tabu« sem se poizkusil tudi v zgodovinskem romanu. Najstarejša in najvišja moja želja bi bila, da pišem prave in pristne romane. Imam cel zaklad snovi iz prve roke, ki bi osrečila sto romanopiscev. A bojim se, da je zdaj prepozno.

Na vsak način sem znal premagati svojo usodo s povprečno potjo in sem dosegel svoj sen: da ostanem literat s tem, da se na videz izdajam za zdravnika. V vseh velikih znanstvenikih je kvas domišljije, ki je mati genijalnih zamisli, a nobeden si ni postavil za cilj, da bi prevedel v znanstvene teorije navdihe, ki mu jih nudijo tokovi moderne literature. V psihoanalizi se srečavajo in se izpopolnjujejo v znanstveni krinki tri največje literarne šole devetnajstega stoletja: Heine, Zola in Mallarmé se družijo v meni pod pokroviteljstvom mojega starega Goetheja. Nihče ni prišel do te očitne skrivnosti in jaz bi je ne bil zaupal nikomur, če bi bili ne imeli vi te izborne misli, da mi podarite Narcisov kip. —

Razgovor je zdaj krenil drugam. Govorila sva o Ameriki, o Keyserlingu in končno o oblekah Dunajčank. A edina stvar, ki se jo spleča ohraniti na papirju, je ta, ki sem jo že napisal. Ko sem se poslavljaj, mi je Freud zabičil, naj molčim o njegovih priznanjih.

— Vi niste k sreči ne pisatelj, ne časnikar in sem varen, da ne boste trosili moje skrivnosti okrog. —

Zagotovil sem to — in, da povem iskreno: taki razgovori niso določeni za tisk.

4. OBISK PRI HAMSUNU

Vprašal sem nekega knjigararja, kdo bi bil največji živi norveški pisatelj. Odgovoril je:

— Knut Hamsun! —

Treba je torej, da spoznam tudi tega Hamsuna. Nisem bral ničesar njegovega, a od trenutka, ko sem prišel na Norveško, pa se ne vrnem nikdar več sem, in nimam nobenega boljšega dela, bi pa rad še njega uvrstil v zbirko svojih znamenitih pogovorov.

Kar so mi pripovedovali o njem, mi ugaja: trpel je lakoto (kot jaz), bil je tramp v Zedinjenih državah (kot jaz) in beži, kolikor more, iz družbe ljudi (kot jaz). Živi na nekem samotnem otoku, pravijo, in le redkokdaj prihaja v mesta. Leta 1920. so mu dali Nobelovo nagrado. Tajnik USA poslaništva mi je obljubil, da dobi zame priporočilo, s katerim pridem do njega.

Včeraj sem končno vendar mogel govoriti s tem Knutom Hamsunom. Najboljši vtis. Je človek nad šestdeset let, a dobro ohranjen. Par drznih brk mu daje videz uradnika, ki ne pozna omahljivosti. Odprt obraz, a nekoliko žalosten in v kakih hipih strog. Gladko govori angleško. Brez vseh okoliščin. Ugajal mi je.

— Privolil sem, da vas sprejemem, ker niste ne berač, ne literat, ne časnikar, ne izdajatelj, ne zbiratelj autografov, ne občudovalec. Vsi ti ljudje so neenako nesrečonosni in enako neznosni. Branim se jih kakor vitez roparjev — a mi vedno ne uspe. Postavil sem med se in med nje rokav morja, a ta sodrga ve, da so na svetu ladje in se okorišča z njimi.

K sreči ne veste, kaj je slava: naj vam bo taka nesreča za vedno prihranjena. Biti na glas, se pravi hkratu, da se starate in da vas preganjajo. Doseči slavo, znači, pretvoriti se v živega mrliča in biti oropan. Mladi in tekmeči vidijo v vas predolgo živega polmrliča in delajo z vami na ta način. Slava je predujem na mrtvaški oder in na grob. Ste znameniti? Torej ste že vse dali in zdaj se lahko prične avtopsijska in vivisekcijska. Vam smo že dali priznanje — spravi se torej s poti, kronana in nasičena mrhovina, in daj prostora neznatnim. Karkoli boste naredili, bo vse globoko pod deli, ki so vam prinesla glas. Slava je izkaznila nezmožnosti. In še bolj ječa. Hočeš nočeš ste pod posebnim nadzorstvom. Ne morete najeti hiše ali stopiti v kavarno ali oditi na potovanje, ne da bi takoj o tem ne izvedelo tisoč oseb in to pripovedovalo in tiskalo. Če zbežite v samoto, vam nič ne pomaga. Tudi vas preganjajo, in če jim ne uspe, da bi kaj izvedeli, si pa izmislijo.

A to bi še ne bilo najhujše. Slabše je to, da vas slava da v roke poštnim tatovom. Vsi hočejo kaj, vsi zahtevajo kaj, vsi vam zares tudi kaj vzamejo. Na sto pisem, ki jih prejmem, je devetdeset pisanih kot prošnja. Od dvajsetih oseb, ki pridejo do mene, mi jih devetnajst odnese to, kar so želeli.

Tu je daljen občudovalec, ki hoče, naj mu podarim svoje knjige; ta hoče posvetilo ali avtografsko stran za svoje zbirke; oni zahteva fotografijo in življenjske podatke; ta spet hoče na vsak način govoriti z menoj, da bi mu svetoval, ga ocenil, mu pomagal, ga razsvetlil, ga rešil. Odkar sem dobil Nobelovo nagrado, se ne morem več rešiti prošenj za

denar. Vse pretveze so dobre: bolezn, pooblastila, šolski stroški, neodložljiva potovanja, božjastni očetje, blazne matere, jetične sestre, nujni zakon, podpisi za spomenike, stoletnice, nagrobniki, zavodi, propadli odličniki, živalske bolnice, tečajna raziskovanja, katastrofe. Če bi poslušal vse, bi moral imeti na razpolago vse Nobelovo premoženje in bi bil že drugo pot brez vsega.

Potem so taki, ki iz moje znamenitosti sklepajo na mojo vsemogočnost. Če ga vsi poznajo, si mislijo, se to pravi, da tudi on vse pozna in torej lahko doseže, kar hoče. Groba zmota, saj sami razumete. Pisatelj je lahko zelo slaven in vendar občuje samo z malo prijatelji, ki nimajo nobenega vpliva. A ta vrsta prosilcev za to ne ve, ali pa tega ne verjame. In vsak teden pride kdo, ki zahteva od mene kaj nemogočega: naj mu preskrbim dobro mesto hobnarja, naj mu izposlujem, da bo njegova knjiga izšla pri kakem velikem založniku, naj ga priporočim velikemu dnevniku, da bo dobil dobro plačano sotrudištvo, naj se obrnem na ministre ali na akademijo, da mu podele podporo, potvino, preskrbo. Jaz jih zares ne poznam in ne občujem z osebami, od katerih so odvisne take milosti, ker živim kot samotar, pa tudi če bi jih poznal, ni s tem rečeno, da me bodo uslišali v vsem, za kar bi jih prosil, samo zato, ker se imenujem Knut Hamsun. Moral bi pisati pisma za pismi, moral bi drgniti zofe po predsobah — to se pravi razdajati svoj čas, ki je za umetnost dragocenejši kakor vsaka druga stvar — in moral bi dajati svoje ime v jamstvo za ljudi, ki so mi navadno vedno popolnoma neznan. In če včasih iz omahljivosti koga zadovoljim in dosežem, kar bi rad, potem se šele začne! Nikdar niso zadovoljni. Spet pridejo s prošnjami in vedno z večjimi. In ko so dobili tisočak, te jezno in jezikavo zapuščajo tisti dan, ko jim nisi mogel dati desetaka.

Nato pridejo tisti, ki pošiljajo zvezke ali rokopise in zahtevajo, naj jih preberem in potem napišem utemeljeno sodbo; dalje kugonosni obiskovalci, ki vas odtrgajo za uro vašemu delu in počitku, da bi zaslužili na vaše stroške malo denarja. Od slavnega človeka, da povem na kratko, vsi ne kaj hočejo. Dal je tej drhali slepcev malo luči, tem ledenim srcem malo ognja, tem zastalim možganom kako misel. Dal je del sebe, svoje krvi, svoje duše, svojega življenja, da bi obogatil duše drugih in malo razjasnil njihovo žalostno življenje. Dal je, in prav zaradi tega, mora dajati vedno, brez konca, ne samo svojega duha, temveč tudi svoj denar, svoje dni, svojo trudnost in kako drobtinico svoje slave. Znamenitega pisatelja obdajajo zajedalci, berači, grobarji in tatje. Slava ni darilo, temveč prokletstvo, pokora. Če bi bil vedel to, bi bil leta 1890. šel in ubil Brandesa, ki je odkril Evropi mojo prvo knjigo »Glad«. Rajši lačen, kakor »slaven.«

In še vi, čeprav me niste ničesar prosili, ste mi nekaj odnesli: pol ure mojega časa in malo mojih sil. Tudi vi ste pošten tat, dobro vzgojen tat — a vendar tat! —

Te pravične besede me niso razžalile, a mislil sem si, da je spodobno, da se dvignem in grem. Knut Hamsun je z vidnim veseljem zapazil, da odhajam, in na vratih mi je celo živahno stisnil roko.

Knut Hamsun mi zares zelo ugaja. Kupil bom vse njegove knjige in ga tako obzirno odškodoval za čas, ki ga je potrošil zame.

Prevedel Mirko Javornik

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Victor Hugo: Leto strahote 1793. — Prevedel Franc Terseglav. — Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani 1931. — Strani 255.

Prav po nepotrebnem je prevod Hugojevega znamenitega dela zanikern in nevreden. Prevajalec Franc Terseglav se mi zdi podoben človeku, ki pri požaru še pomaga delati zmedo; saj smo se komaj resno poprijeli dela in si zapisali nekaj dolžnosti do kulturnega življenja, on pa gre in preko vsega izda vzorec — kakšen ne sme biti prevod »ljudskih« spisov.

Ne bom rekel, da ni dela snovno točno podal, ne; v tem je Terseglav vesten, čeprav bi bil lahko knjigi pripisal uvod in tako njeno vrednost še povečal. Slika francoske revolucije in kaos komune sta pač pri Hugoju avtorjeva zasluga. Naš prevajalec bi moral knjigo prenesti v slovensko literaturo. Ali ima Terseglav boljše mnenje o zgodovinski izobrazbi ljudstva — kot založnica? Toda to je predvsem njuno vprašanje.

Z jezikovnega vidika moramo ta prevod odkloniti. Prevajalčeva nespretnost je kriva, da se knjiga ne bere gladko. Seveda imamo tu težave z imeni, s francoskim pravopisom, z natrpanostjo podatkov. S takimi deli je vedno križ. Toda to bi morala založba že vedeti.

Jezikovno oceno si lahko prihranimo, ako rečem, da *Terseglav ne pozna književne slovenščine* in da je ne spoštuje. Prva napaka se mi zdi tista odvisnost njegove slovenščine od francoščine, ki se kaže v tvorbi stavkov. Druga je nerodnost izraza, tretja — mešanje naših tujk in četrta — igračkanje s skovankami. Posebno poglavje naj bo njegova slovnica, kjer si Terseglav prav nič ne beli glave s časom, delitvijo stavkov itd. Splošno pa odlikuje njegovo delo neopustna površnost.

Za ilustracijo bi navedel lahko kopico primerov, a naj zadošča za vsako vrsto eden. T. piše: To je že velik... To ne sme več sesati. (11.) Od kod prideš. (12.) Vi imata oba prav. (84.) Fest kerle (večkrat). Luškana sta oba. (12.) Vsegaskupi (?174.) Do vunmolečega (193) itd.

Tak prevod zasluži poseben »strašanski« ukor. Edino opravičilo bo menda to, da prevajalec ni imel časa, založba pa potrpljenja in spretnejšega hugojevca. Bodimo torej resni in ne uganjajmo burk, dokler lastni prag še ni videl metle. Ali pa — povejmo vsem kulturnim delavcem, da se socialnost zrcali v delitvi dela. Dobra volja je taka reč, ki koristi le v 100 odstotnem učinku, medtem, ko sta poklic in talent — normala.

I. G.

Mladinske knjige: Jon Svensson: Prigode malega Nonnija, prevedel dr. Joža Lovrenčič, tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru 1931. — Strani 187.

Srečno roko je imela založba Jugoslovanske knjigarne pri »Zbirki mladinskih spisov«, v kateri je letos izšel prevod treh Svenssonovih povestic.

Že prva »Božični obisk v Skipalonu« nas popolnoma pridobi in nam zakorenini spoštovanje do islandskega pisatelja. Povestici »Nonni in Manni v gorah« in »Nonni v metežu«, ki sta vzeti iz drugih Svenssonovih knjig, sta spisani v istem slogu in iz istega sveta kot prva, zato učinkujejo kot celota enotno in sveže. V otroški dušici malega dečka je zajel Svensson ves svet in še otok Island, čigar pokrajina nam iz svojih snežnih poljan, iz gora, iz ljudi in živali pri vsaki novi stranici knjige znova dahne v lice. Dečki Nonni, Manni, Baldour, krepki hlapec Gudmund, nesrečni preklicanec v gorah, vsi so v našem eno, kar se tu z vso preprostostjo preliva v življenje malih, skromnih Svenssonovih umetnin.

Prevod je lep. Ilustracije, najbrže iz nemških priredb, so prikladne, tako da bo knjiga za vsakogar, a za mladino najbolj, vesel pojav.

I. G.

Založba Tiskovne zadruga v Ljubljani: Prevodi iz svetovne književnosti.

1. *Rabindranath Tagore: Dom in svet — Roman.* — Po angleškem besedilu poslovenil Vladimir Levstik. — Opremil ing. arh. J. Omahen — tisk Delniške tiskarne v Ljubljani 1930 — Strani 262.

Z romanom *Dom in svet* se je eden naših najboljših prevajalcev, Vladimir Levstik, znova pokazal ne le strokovnjaka, temveč svetovnim pisateljem kongenitalnega tvorca. Prevod indske proze, katero nam dosedaj znani pesnik Rabindranath Tagore prav tako odlično predstavlja, kot je predstavil liriko, smo torej dobili iz najvestnejšega vira in lahko rečemo, da si je s tem slovenska kultura osvojila novo umetnino.

Duh Tagorejevega romana je brez dvoma pristno buddhističen. Njegovi silni umetnosti se moramo zahvaliti, ako se nam roman kljub temu zdi domač in popolnoma razumljiv. Gotovo pa se avtor, ki pozna tudi zapadni svet, že sam približuje evropskim bralcem in radi tega moramo sprejeti vse, kar je indskega v delu ohranil, kot najdražje, rekel bi — nedotakljivo. Prevajalec je dal dober zgled. Bengalski nazivi niso škodili prevodu, celoti pa le koristijo.

Veebinsko in oblikovno moramo prevedenemu romanu priznati izredno globino, zanimivost in originalnost. V omejenem prostoru sicer ne moremo izčrpati vseh značilnosti, omeniti hočemo le psihološko zasnovo dejanja, v kateri se Tagore tako približuje evropskemu pisatelju Pana (Hamsunu), ki ga naši bralci poznajo, in v kateri je avtor našel ključ za svoj individualni in za indski socialni svet. To je zasnova vseh izpovedi. Umetnik se te zakonitosti ne boji in Tagore ni tu nič šibkejši od Tolstega.

Z druge strani moramo reči, da roman *Dom in svet* opaja in prepaja s svojo liričnostjo, kar ni epičnemu delu kot celoti v korist. Pisatelj je rešil problem s tem, da govori ali pripoveduje prav za prav trojica (glavnih) oseb in ne on. V desetih poglavjih pripoveduje Bimala, njen mož Nikhil v osmih, oboževalec in revolucionar Sandip v petih poglavjih. Teh pa je dvanajst. V njih se odigrava dejanje. — Preporod Indije in revolucionarno politično gibanje Svadeši napolnjujeta čas in prevzemata dom izobraženega maharadže. Nikhil in Bimala živita v prehodnem ozračju prvo dobo zakonske sreče, dočim sta tradicija starega rodu in poulični boj že v hiši in pred vrati gradu. Nikhil podpira boj, zalaga govornika Sandipa s svojimi sredstvi, posega celo v gospodarsko preosnovo Indije, toda sinteze, ki jo zastopa pohlepni in brezobzirni Sandip, ne more sprejeti, kakor ne more uresničiti svoje. V prepadu gre Bimala z ognjem, s Sandipom. Ta jo osvaja in časti kot kraljico-čebelico. Mlada žena in njeno trpljenje sta simbolično združena duša Indije. Pred njo polože Nikhil, mladi Amulja in celo Sandip svoje zaklade, samo ona more živeti in zmagovati nad vsem — dokler osrečuje. A razumeti jo — to je odpoved. Tagore konča z Nikhilovo smrtjo v pouličnem boju, kjer je maharadža posredoval za mir z muslimani. Sprijazniti se moramo z občutkom, da se je življenje razlilo čez nas.

Velika duhovnost romana je zasnovo razširila in poglobila. V iskanju pride do dna, kjer spoznamo enakost ljudi (str. 93). Življenje je kruto: Ljudem je res težko biti odkritim, kadar se njih domovina v malodušju zvija na tleh (110). Buddha je bil tisti, ki je osvojil svet, ne Aleksander (161). — A težava je v tem, da človekovo življenje ni samo njegovo. Kdor ga hoče oblikovati, mora imeti pomoč svoje okolice, ali mu bo pa izpodletelo (253). To so razdobja v razvoju Nikhila in Sandipa — istega.

Ako smo morali seči po analizi dela, da si predstavimo vso veličino umetnikove izpovedi, pa moramo tudi poslej z vsem spoštovanjem sprejeti »Dom in svet« v zbirko svetovnih mojstrov. — Jezikovno je prevajalec vzoren. Malo stvari bi mu mogel kdo oporekati, rabo kaknega glagola in podobno. Tisk in oprema sta zmerna.

I. G.

ALI VESTE

da je francoski pisatelj Paul Reboux svojemu novemu romanu »Le Nouveau Savoir-Vivre« priložil kar šest formuliranih, lastno napisanih kritik: čisto informativno, eno hvalilno, eno navdušeno, eno rezervirano, eno kritično in eno grajajočo. To pa samo zato, da ne bi sobratov kritikov preveč mučil z duševnimi napori.

da je južnoafriški časnikar, domačin Plaatje prevedel v bantu-jezik štiri Shakespearejeve drame: Komedijo zmešnjav, Mnogo hrupa za nič, Julija Cezarja in Beneškega trgovca. Pri predvajanju je dosegel veliko priznanje črncev »Julij Cezar«, predvsem pa tisti Cezarjev stavek, ki ga pove o Kasiju:

Debelih mož jaz hočem okrog sebe,
z glavami golimi, ki dobro spe...

da zvočni film tudi »Prodani nevesti« ne bo prizanesel. Jo že snimajo v Berlinu. Kecalca poje basist Mihael Bohnen.

Da je v založbi »Insel« v Leipzigu izšel prevod starega kitajskega romana »King-Pin-Meh«. Prevedel ga je iz originala Franz Kuhn in je knjiga našla veliko priznanja.

da je John Galsworthy (čigar »Temni cvet« gotovo poznate) izjavil, da bo zdaj končnoveljavno pustil Forsyte Sago, ki mu je prinesla svetovno slavo, in jo je zaključil koncem lanskega leta z dodatkom »Na Forsyte borzic in bo začel pisati zgodovino druge rodbine.

da je v Londonu v založbi Longmans izšla knjiga s kratkim naslovom —If— (Če), v kateri Winston Churchill, Emil Ludwig, H. L. Fischer, Mudné Maurois in drugi veliki sodobniki razpravljajo in ugibajo, kaj bi bilo, če bi se nekateri svetovni dogodki ne bili izvršili, ali če bi se bili izvršili drugače, n. pr. kaj bi bilo, če bi ne bil oče Wilhelma II. imel raka, če bi se bil Napoleonu beg v Ameriko posrečil, če bi Abraham Lincoln ne bil umorjen, če bi bil postal Byron grški kralj, če bi bil angleški rudarski štrajk 1926. uspel. Celoten naslov se glasi: —Če— (opustitve imaginarne zgodovine.)

da je ruski pisatelj Mihail Šolohov izdelal drugi del svoje kozaške epopeje »Tihi don« z naslovom »Vojna in revolucija«. Delo je oficijelna kritika precej napadla. Prvi del »Tihega dona« snemlje režiser Dudvokin za zvočni film, ki bo — kot je nekje dejal režiser — nekaj svojevrstnega in zapadni zvočno-filmski šabloni docela nasprotnega.

da je v Newyorku pri neki proslavi, ki se je vršila pod predsedstvom rektorja Columbia-univerze, neki gospod Gerard silovito napadel Sinclairja Lewisa, ki je letos dobil Nobelovo nagrado za literaturo. Predvsem se je dotični gospod obrnil na Lewisov roman »Babbitt«, v katerem predstavlja Babbitt vse smešne, senčne in bedaste poteze sodobnega Amerikanca. Gospod Gerard pa je Babbitta postavil za vzgled vsem Amerikancem, kot standardizirani tip dobrega človeka, ki ga more vzrediti Amerika. Dejal je med drugim tudi tole: Naši lažni preroki imenujejo naše solidne meščane Babbitt, ker ne cenijo pseudo-kulture. Babbitt biti, se pravi: delati sam zase; boriti se za čimboljše meščanske življenjske pogoje; boriti se proti komunizmu; ohranjati izročila očetov in našo državo narediti za deželo vere in ljubezni do bližnjega (!) Vsakdo izmed nas sedi pri tej mizi pred krogom samih častivrednih Babbittov. Torej je le res, da ni res, da bi bili Amerikanci drugačni kot jih slikajo razni evropski trezni opazovalci.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Vesele velikonočne praznike

želimo vsem naročnikom in prijateljem naše založbe

Založba Modra ptica

LITERARNA NAGRADA

Založbe Modre ptice, ki smo jo razpisali lani

Literarna nagrada za najboljši slovenski roman, ki smo jo razpisali v 5. številki lanskega letnika v znesku

Din 30.000

ni imela nikakega uspeha. Založba je prejela samo eno delo, ki pa niti po kvaliteti niti po kvantiteti ne odgovarja zahtevam, ki smo jih postavili v razpisu.

Ni naša naloga, niti namen, da bi na tem mestu razpravljali o vzrokih tega neuspeha, pripominjamo le, da je v danih razmerah to precejšen dokaz o občutljivi suši, ki vlada v našem domačem književnem življenju. Upajmo, da bodo prihodnja leta plodovitejša in da bo zlasti generacija, ki se šele razvija, častno izvelkla voz našega, sedaj revnega pripovedništva.

Spodaj objavljamo izjavo ocenjevalnega odbora.

Izjava ocenjevalnega odbora

Podpisani člani ocenjevalnega odbora smo si ogledali delo avtorice, s katerim se je udeležila tekmovanja za literarno nagrado, ki jo je razpisala lani Založba »Modra ptica« in smo mnenja, da to delo v nobenem pogledu ne zasluži razpisane nagrade.

Ljubljana, 30. marca 1931.

Dr. Stanko Leben, s. r. Dr. Rajko Ložar, s. r. Josip Vidmar, s. r.

Opozorila

Reviji smo priložili položnice in prosimo naročnike za nakazilo naročnine.

Ker je roman »Gösta Berling« razprodan, pošiljamo novim naročnikom mesto njegaj »Ivanhoe-jak«. (Glej 4. številko »Modre ptice«.)

NAGRADE

Kdor pridobi enega novega naročnika, mu pošljemo brezplačno eno izmed sledečih knjig:

- Anton Čehov: ANJUTA*, novele. V mehko vezano.
Prosper Mérimée: ŠENTJERNEJSKA NOČ, roman. V mehko vez.
John Galsworthy: TEMNI CVET, roman. V mehko vez.
Walthar Scott: IVANHOE, roman. V mehko vez.
Knut Hamsun: PAN, roman. V platno vez.
Ivan Cankar: MOJE ŽIVLJENJE. Vez.
K. Chesterton: ČETRTEK, roman. Vez.
R. Kipling: KNJIGA O DŽUNGLI. Vez.

Kdor pridobi dva naročnika, lahko izbira med sledečimi knjigami:

- Anton Čehov: ANJUTA*, novele. Vez. v platno.
P. Mérimée: ŠENTJERNEJSKA NOČ. Vez. v platno.
J. Galsworthy: TEMNI CVET. Vez. v platno.
W. Scott: IVANHOE, roman. Vez. v platno.
B. Kellermann: TUNEL, socialen roman. Vez. v platno.
H. Barbusse: OGENJ. Vez.
D. G. Mukeržji: MLADOST V DŽUNGLI. Vez. v platno.
K. Hamsun: GLAD, roman. Vez. v platno.

Kdor pridobi tri naročnike, izbira med sledečimi knjigami:

- Dr. Franceta Prešerna: ZBRANO DELO*. Vez. v platno.
F. M. Dostojevskij: SELO STEPANČIKOVO, roman. Vez. v platno.
A. Čehov: ANJUTA. Vez. v polusnje.
P. Mérimée: ŠENTJERNEJSKA NOČ. Vez. v polusnje.
J. Galsworthy: TEMNI CVET. Vez. v polusnje.
W. Scott: IVANHOE. Vez. v polusnje.

Kdor pridobi štiri naročnike, lahko izbere eno izmed sledečih knjig:

- Mihael Arcibašev: SANIN*, roman. Vez. v platno.
F. M. Dostojevskij: ZAPISKI IZ MRTVEGA DOMA. Vez. v platno.
F. M. Dostojevskij: BESI, roman. Vez. v platno.
Henrik Sienkiewicz: Z OGNJEM IN MEČEM, roman. Vez.

Kdor pa pridobi deset naročnikov, prejme eno izmed veledel:

- L. N. Tolstoj: ANA KARENINA*, roman. Vez. v platno.
F. M. Dostojevskij: BRATJE KARAMAZOVI, roman. Vez. v platno.

Vse te nagrade bomo razpošiljali od 15. aprila dalje. Da olajšamo naročnikom delo, smo zopet priložili reviji posebne naročilnice.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno »Merkur«: Otmar Mihálek, oba v Ljubljani.

Najlepše velikonočno darilo je lepa knjiga.

Podarite svojim dragim roman

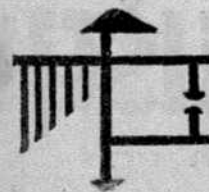
WALTERJA SCOTTA

IVANHOE

ki je primeren za vsakogar; tudi za doraščajočo mladino je
izredno zanimivo štivo.

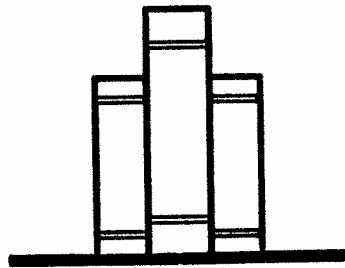
Oglejte si cene v 3. številki »Modre ptice«.

Zahtevajte ga na obroke!

TISKARNA MERKUR
LJUBLJANA
GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA TISK VSEH URADNIH,
TRGOVSKIH, INDUSTRIJSKIH IN OBRTNIH
TISKOVIN. PREVZEMA IN IZVRŠUJE VSE V
TISKARSKO STROKO SPADAJOČE TISKOVINE
V ENO-, DVO- IN VEČBARVNEM TISKU.
CENE ZMERNE. POSTREŽBA TOČNA.
LASTNA KNJIGOVEZNICA.

**Saldakonte — Štraco — Journale — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

**Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne
v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6
II. nadstropje**

Motite se

če mislite, da so vsi pisalni stroji
enaki. Kakor se razlikuje člo-
vek od človeka, tako so različni
tudi stroji. Najboljši med dobrimi
pa je brez dvoma

Erika

Zahtevajte prospekte:

THE REX Co.
Ljubljana, Gradišče št. 10

KLIŠEJE

vseh vrst po
fotografijah
ali risbah
izvršuje
najsolidnejše
klišarna

ST·DEU

LJUBLJANA
DALMATINOVA 13